

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds-
och växtproduktionsvetenskap

Strandnära rekreation

– Konflikt och samverkansmöjligheter mellan
Allemansrätten och Strandskyddslagen

Elin Lundgren Alm

Självständigt arbete • 15 hp
Landskapsarkitektprogrammet
Alnarp 2018

Strandnära rekreation

- Konflikt och samverkansmöjligheter mellan

Allemansrätten och Strandskyddslagen

Recreational areas by the shoreline

- Interferences and collaboration possibilities between the
Right of Public Access and the shoreline protection law

Elin Lundgren Alm

Handledare: Anna Petersson, SLU, Institutionen för
landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Examinator: Helena Mellqvist, SLU, Institutionen för
landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Omfattning: 15 hp

Nivå och fördjupning: G2E

Kurstitel: Kandidatexamensarbete i Landskapsarkitektur

Kurskod: EX0649

Ämne: Landskapsarkitektur

Program: Landskapsarkitekturprogrammet

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsår: 2018

Omslagsbild: Elin Lundgren Alm

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: Strandskydd, Allemansrätt, Rekreation, Natur, Återhämtning, Dispens, Strand

SLU, Sveriges Lantbruksuniversitet

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap

Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Sammandrag

Detta kandidatexamensarbete har sin utgångspunkt i den strandnära rekreationen, samt hur Allemansrätten och Strandskyddslagen påverkar den. Arbetet omfattar 15 högskolepoäng och är skrivet inom Landskapsarkitektprogrammet vid Sveriges Lantbruksuniversitet, Alnarp.

Rekreation utförd i naturen har enligt forskning visat sig ge positiva effekter på människors välmående och verkar återhämtande. Samtidigt ökar de stressrelaterade problemen vilket bland annat misstänks hänga ihop med en allt mer hektisk vardag med brist på återhämtning. Både Strandskyddslagen och Allemansrätten värnar om allmänhetens möjlighet till rekreation i naturen. Allemansrätten är en tillåtande rättighet som härstammar från gamla sedvänjor och idag förknippas med fritid och friluftsliv, medan Strandskyddslagen är en yngre lag som blev permanent 1952. Båda beskrivs i "Fritidsutredningen", en statligt initierad utredning presenterad 1940, vars syfte var att uppmärksamma och underlätta för medborgaren att utföra friluftsliv samt kartlägga områden som ansågs lämpliga för detta. Urbanisering, utbredning av industrier samt ett allmänt ökat välbefinnande skapade ett behov av allemansrättslig natur. Dessa principer hänger ihop och strandskyddet syftar enligt Allemansrätten till att trygga tillgången på allemansrättsliga strandområden samt till att bevara goda livsvillkor för växt- och djurliv i samma område. Detta syfte efterföljs genom ett generellt skydd på 100 meter och på vissa platser är skyddet utvidgat till 300 meter. För att göra intrång på det strandskyddade området krävs dispens.

Rapporten syftar till att finna konflikter eller samverkansområden mellan den strandnära rekreationen, Allemansrätten och strandskyddet. Genom en litteraturstudie med tillhörande exempelfall undersöks det hur och varför den strandnära rekreationen kan hamna i konflikt eller finna samverkansområden mellan Allemansrätten och strandskyddet. De funna konflikterna eller samverkansområden appliceras sedan på exempel fallet Filsbäck.

Naturen spelar en signifikant roll för rekreation och både Allemansrätten och strandskyddet värnar om allmänhetens möjlighet till rekreation i naturen. Möjligheten till strandnära rekreation hotas dock av okunskap om Allemansrätten och hur marken fördelas samt vem den tillägnas. När naturens rekreativa värden är mer betydelsefulla än någonsin är en helhetsbild där även den strandnära rekreationen vägs in vid planerad exploatering nödvändig för att göra en rättvis bedömning av områdets potential.

Abstract

This essay discuss the recreational areas by the shoreline, and how the Swedish Right of Public Access and the shoreline protection law might have an impact on it. The essay comprise 15 ECTS and is written whitin the Landscape architecture programme at The University of Agricultural Science, Alnarp.

Science have shown that recreation practiced in nature have a positive impact on health and wellbeing of the public. Meanwhile, the stress related illness is increasing, due to a lack of recreation. In Sweden, the Right of Public Access and the shoreline protection law both protect the people's possibility to practice recreation in the nature. The Swedish Right of Public Access is a permitting right that derive from a long time ago and now a days is linked with leisure time and outdoor life. The shoreline protection law is much younger. Both is described in an inquiry introduced in 1940, which purpose was to make it easier for people to practice outdoor life. It also charted areas where outdoor recreation could take place. The need of public nature increased in connection with urbanisation, expansion of industries and an over all better affluence. The current principles is clearly linked together and the shoreline protection law referring among others to the Right of Public Access, and aims to ensure the public's access to the shore area as well as preserve good life qualities of the animals and plants in the same area. This aim is fulfilled trough a hundred meter protection area along the shoreline, which sometimes is expanded to three hundred meters. An exemption is needed if the shoreline protection is about to change in case of construction for instance.

This essay aim to find possible conflicts or collaboration points between the recreation areas at the shoreline, the shoreline protection law and the Right of Public Access. A litterature study is made and investigate how and why the recreation by the shoreline happen to interference or find collaboration points between the Right of Public Access and the shoreline protection law. The found conflicts or collaboration areas is compared with an appurtenant case, Filsbäck.

The nature is significantly important when it comes to recreation, and both the Right of Public Access and the shoreline protection law protect the possibilities for the public to practice recreation in the nature. However, this possibility is threatethed by ignorance. When the recreational values of nature is more important than ever a comprehensive view is required to make a reliable estimation of the potential in the area.

Förord

Sommaren 2018 ska jag arbeta på Lidköpings kommun med ett av dess utvecklingsområden, Filsbäck. Då riksväg 44 som i nuläget går rakt genom orten ska dras om förväntas området växa och kommunen har påbörjat arbetet med att ta fram detaljplaner för detta. Det arbetsområde jag har blivit tilldelat sträcker sig ca 1 km längst med Vänerns strand. Området är idag obebyggt; med undantag för ett mindre campingområde, och igenvuxet av vass och sly är det således otillgängligt. Samtidigt är kommunens slogan ”Lidköping vid Väner”. På grund av ett troligt ökat tryck på strandområdet i relation med ökad befolkning i Filsbäck ska jag utreda huruvida detta kustband kan utvecklas utifrån strandskyddet. Praktiken på kommunen ska resultera i ett övergripande program för området, innehållande en mark- och växtinventering samt förslag på hur områdets framtida utveckling kan se ut utifrån dessa kriterier. Eftersom jag inte är speciellt inläst på strandskyddet är detta en bra chans att lära mig mer. Förutom ett eget intresse i friluftsfrågor förklarar det alltså valet av mitt ämne.

Under arbetets gång har jag fått hjälp och stöd från min handledare, Anna. För kloka åsikter och givande diskussioner riktar jag ett stort tack för hjälpen. Jag vill också tacka min medstudent Nilas som under hela skrivprocessen visat ett genuint intresse för mitt arbete och ställt relevanta frågor.

Elin Lundgren Alm

Lidköping, 23 Maj 2018

Innehållsförteckning

Sammandrag

Abstract

Förord

Inledning 6

Rekreation, stress och återhämtning 6

Frågeställning 8

Mål och Syfte 8

Metod & Material 8

Källkritik 9

Avgränsningar 9

Allemansrätten 10

Den gamla sedvanan 10

Fritidsutredningen 10

Nya utmaningar och strukturering av friluftslivet 11

Allemansrätten ur ett internationellt perspektiv 11

Rättigheter, skyldigheter och kommersialisering 12

Sammanfattning Allemansrätten 13

Strandskyddet 14

Sverige och strandskyddet 14

Hur strandskyddet uppkom 14

Provisorisk till permanent 15

Generellt strandskydd och ekologiska värden 16

Dispens och LIS-områden 16

Sammanfattning Strandskydd 18

Konflikt och samverkan 19

Rekreation och Allemansrätt 19

Rekreation och Strandskydd 21

Exempelfallet Filsbäck 22

Avslutande diskussion 23

Slutsats 27

Avslutande reflektion 28

Källförteckning 29

Bilagor 32

Inledning

Rekreation, stress och återhämtning

Rekreation¹ är mycket viktigt för att vi som människor ska må bra och handlar om flera saker, främst sömn men också rörelse, avkoppling och vaken vila (Robild 2017). Det går grovt att dela upp rekreation i två delar. Den rehabiliterande rekreationen med syfte att återställa människor från psykisk ohälsa, och den förebyggande rekreationen med syfte att förhindra ett behov av den rehabiliterande rekreationen. Både avkoppling och vaken vila kan med fördel utföras i naturen då utomhusrekreation är associerad med minskad stress, bättre koncentration och ger ett mer positivt humör (Baur 2018). Vid vistelse i naturen ökar koncentrationsförmågan och vi lägger märke till saker vi inte gjorde innan. I takt med att tempot också omedvetet saktas ned upptäcker vi en värld av detaljer, dofter och ljud (Robild 2017).

Den färgskala som återfinns i naturen har en positiv påverkan på våra sinnen. Grönt är den färg människan uppfattar flest nyanser av och balanserar våra sinnen och höjer koncentrationsförmågan. Blått har en lugnande effekt som ger ro, sänker puls, blodtryck och adrenalin, ett av kroppens stresshormon (Robild 2017).

Adrenalin har tillsammans med de andra hormonerna en mycket viktig funktion i våra kroppar. Stress är en viktig och helt naturlig funktion som gör att vi reagerar på fara och flyr, alternativt handskas med den. På samma sätt är det lika naturligt för oss att återhämta oss efter en tids påfrestning av stress (Robild 2017). Men återhämtningen uteblir allt oftare. De senaste åren har andelen sjukskrivningar beroende på psykisk ohälsa gått om de sjukskrivningar som beror på muskel- och skelettskador (Vetandets Värld 2018). Det tros hänga ihop med de hektiska liv vi lever, där mycket går ut på att hinna med så mycket som möjligt så effektivt som möjligt. I boken *Lugn av naturen* skriven av paret Åsa och Mats Ottosson sätter de fingret på en viktig detalj i dagens stressade samhälle. ”Ju mer man är *på* desto mer *av* måste man ibland vara som motvikt” (Ottosson & Ottosson 2013). Det är alltså inte stressen i sig som är skadlig, utan bristen på återhämtning. Ett bra ställe att hitta balans är i naturen. Att naturen ger en avstressande och lugnande effekt på såväl hela kroppen och dessutom skärper koncentrationsförmågan har visats i flera studier (Ottosson & Ottosson 2013). En undersökning gjord av bland annat Terry Hartig, professor i miljöpsykologi vid Uppsala universitet visade att vistelse i natur är mer avstressande än densamma i stadsmiljö. Både blodtryck och irritationskänslor minskade vid en promenad i naturen jämförelsevis med en i stadsmiljö (Hartig et al, 2003), vilket visar på de rekreativa värden naturen har för oss. För tätorten är grönytor väsentliga för en balanserad och funktionell stad, vilket Nadja Kabisch med medförfattare tar upp i artikeln *Urban green space availability in European cities*, och lyfter flera aspekter som är fördelaktiga med grönytor. Däribland dess ekologiska värde, dess reglerande värde vid exempelvis regn och vind, samt dess identitetsskapande värde. Författarna lyfter också, som första argument grönytans roll för rekreation i vardagen för invånarna (Kabisch et al. 2016).

Naturen är de facto den bästa platsen för vaken återhämtning, vilket Roger Ulrich, professor i både arkitektur och landskapsarkitektur, kom fram till i en studie som presenterades 1984. I den visade det sig att nyopererade patienter med utsikt över naturmiljö tillfrisknade snabbare samt behövde lägre dos smärtstillande än patienter vilka hade utsikt mot en tegelvägg (Ulrich 1984).

¹ Avser i denna text återhämtning av krafter genom vaken vila i återhämtande miljö.

I både förebyggande och rehabiliterande syfte har naturen flera gånger visat sig verka avstressande och Stephen Kaplan, framstående professor inom bland annat psykologi har visat att gröna miljöer verkar rekreativt på oss och återställer den mentala tröttheten (Kaplan 2001). Ju större och artrikare naturområden desto bättre chans finns till återhämtning (Robild 2017). Det tros hänga ihop med den spontana koncentration som uppstår i naturen och som till skillnad från den riktade koncentrationen ger oss energi och verkar rekreativt. Således erbjuder en skogspromenad i större utsträckning spontan koncentration där vi också ges chans att reflektera, jämfört med att titta på en fotbollsmatch där riktad koncentration krävs (Kaplan 1995).

Ett exempel på rehabiliterande rekreation är den som sker i Alnarps rehabiliteringsträdgård. Den fungerar som en återhämtande miljö där naturen och omgivningen inte tar över eller kräver uppmärksamhet av besökaren (Pálsdóttir et al. 2018). Rehabiliteringsträdgårdar är en beprövad metod som munkarna använde sig av redan på sin tid, och på senare tid har parker kommit att uppfylla samma syfte (Baur 2018). I en studie som gjordes av flera forskare på Alnarp, Sveriges Lantbruksuniversitet var målet att ta reda på platser i trädgården med kvaliteter som stöttade deltagarnas rehabilitering (Pálsdóttir et al. 2018). Detta gjordes med hjälp av deltagare som alla på ett eller annat sätt hade blivit behandlade för stressrelaterad ohälsa. Även om helheten pekades ut som viktig resulterade undersökningen i 17 olika platser med speciella kvaliteter, till exempel ett odlingsområde, en större damm och en skogsträdgård (Pálsdóttir et al. 2018). Vattnet i dammen och ljudet av det beskrevs som lugnande men energigivande, och liknades vid en oändlig källa av nya uttryck (Pálsdóttir et al. 2018). Detta påvisas även av Ulrich, där vegetation och speciellt vatten har störst chans att behålla betraktarens spontana uppmärksamhet jämfört med urbana miljöer med samma händelsefrekvens (Ulrich 1986). Anonymitet och enskilda områden var mycket viktigt för deltagarnas återhämtning och framhölls också speciellt av deltagarna (Pálsdóttir et al. 2018).

Det finns flera källor som visar på vikten av rekreation, framförallt sådan i naturen. Vid vistelse i naturen måste hänsyn för den också visas då det är den plats där många människor söker rekreation. Därför är rättigheter som allemansrätten och lagar som strandskyddet viktiga pusselbitar för en mer tillgänglig rekreation. Strandskyddet är en lag med syfte att skydda strandzonen från exploatering för att skydda dess ekologiska värden och säkerställa allmänhetens tillgång till stränderna (Boverket, Naturvårdsverket 2010), medan Allemansrätten är en urgammal sedvana utan tydliga regler, där individen har både rättigheter och skyldigheter gentemot naturen (Bengtsson 2004). Vad händer vid mötet av de två principerna? Den strandnära rekreationen är ett exempel där dessa två möts. Detta vill jag studera allmänt från ett nationellt perspektiv och verklighetsförankrat utifrån ett lokalt perspektiv. Den lokala utgångspunkten är Filsbäck i Lidköpings kommun, som ska exploateras för fler antal invånare.

Frågeställning

Vilka konflikter och samverkansmöjligheter uppstår i mötet mellan strandskydd och Allemansrätt gällande den strandnära rekreationen?

Hur kan detta te sig i fallet Filsbäck?

Mål och Syfte

Målet är att *förklara och ge exempel* på hur strandskyddet och allemansrätten kan hamna i konflikt och/eller samverka vid strandnära områden speciellt avsedda för rekreation/allmännyttan eftersom båda principerna kan appliceras på strandnära rekreatiionsområden. De funna exemplen ska sedan appliceras på fallet Filsbäck.

Syftet är att bidra med kunskap om hur strandskyddet och dess förbjudande karaktär påverkar exploateringen av strandnära områden och hur det i förlängningen kan påverka tillgängligheten till strandnära rekreation utifrån Allemansrättens mer tillåtande karaktär.

Metod & Material

Litteraturstudie, med exemplifiering utifrån ett fall.

Litteraturen: Vid insamling av material har jag i den första sökningen använt mig av databasen Diva, SLU-bibliotekets söktjänst Primo, Google Scholar och Google med grundläggande sökord inom mitt ämne, exempelvis *strandskydd + historia, allemansrätten och rekreation + allemansrätten*. Här ingår också sökord på engelska till exempel *public access + nature, public access + Sweden* och *recreation + therapy*. Detta har lett fram till bland annat myndighetsdokument, utdrag ur böcker och offentliga publikationer såsom artiklar, rapporter och vetenskapliga texter. Jag har också använt mig av traditionella böcker i analog form som jag funnit via sökning på databaser samt i källförteckningen på vissa av de dokument som är publicerade på internet.

I andra sökningen har jag använt mig av mitt redan funna material. Genom att undersöka källorna dessa dokument baseras på har jag själv kunnat ta del av dem och således kunnat gå djupare i min sökning och hitta primärkällorna. Denna sökning görs också främst på databaser som SLU-bibliotekets söktjänst Primo och Diva.

I texter förekommer också citat och referat från politiska dokument, exempelvis lagtexter, motioner, protokoll och propositioner. Detta material har jag i första hand tagit del av via min första sökning, men är sedan kontrollerade och insamlade av mig på riksdagens hemsida.

Exempelobjektet: De konflikter och samverkansområden jag funnit i litteraturstudien jämförs översiktligt med exempelobjektet Filsbäck i Lidköpings kommun. Jämförelsen görs utifrån planprogrammet samt vad områdets förutsättningar är och hur framtida planering kan te sig. Området beskrivs mer ingående längre fram i rapporten.

Källkritik

I artikeln *Public access to private land – Allemansrätt in Sweden* beskrivs det hur det i Skåne går att ”fylla hatten med hasselnötter”. Detta är inte relevant längre då det enligt Allemansrätten och brottsbalken inte är tillåtet att plocka nötter från levande träd. Artikeln är författad 1988, vilket är innan Allemansrätten skrevs in i Miljöbalken 1994 och kan därför förklara detta faktafel. Detta visar på betydelsen av att vara uppmärksam vid inhämtande av fakta och kritiskt bedöma innehållet.

Avgränsningar

Både Allemansrätten och strandskyddet går att vinkla och problematisera åt många håll. I denna rapporten handlar det främst om att beskriva de utmaningar och tendenser som den strandnära rekreationen ställs inför. Då begränsningen ligger i arbetets omfattning ligger fokus således på att ta fram övergripande konflikt- och samverkansområden vilket innebär att att varken Allemansrätten eller Strandskyddslagen beskrivs mer ingående. Principerna beskrivs dessutom endast utifrån ett nationellt perspektiv.

Till exempel går det att gå in djupare på hur strandskyddets LIS-områden påverkat utseendet längst Sveriges kuster, något som nu istället bara redovisas som kortast då det är ett komplext system där det finns många för- och nackdelar.

Exempelområdet Filsbäcks geografiska utbredning påverkas av begränsningen i mitt kommande arbete. På grund av att planeringsarbetet inte kommit längre än till att ett planprogram arbetats fram är det också bara möjligt att göra bedömningar utifrån vad som står i programmet. Då planprogrammet inte är juridiskt bindande kan planerna också komma att ändras innan en bindande detaljplan vunnit laga kraft. Eftersom Lidköpings kommun ännu inte föreslagit några konkreta åtgärder, samt att de förslag som finns endast presenterats mycket översiktligt är det svårt att göra en fördjupad analys.

Allemansrätten

Den gamla sedvanan

Allemansrätten är en mycket gammal sedvana i Sverige och finns till för att försäkra allmänheten om dess tillgång till naturen (Bengtsson 2004). Allemansrätten har sitt ursprung många hundra år tillbaka, i medeltidens Sverige och Norden som på den tiden var mycket glesbefolkat. Från början rörde det sig troligen om en sorts ”grannelagsrätt” om hur man skulle bete sig vid passage över sina grannars ägor (Sandell 2011). De hitintills äldsta nedteknade lagarna om denna princip återfinns i en av Islands första lagböcker; Grágás från omkring år 930. I den beskrivs det till exempel att man inte får plocka bär för att ta med sig, men att det är tillåtet att plocka och äta på plats (Sandell 2011), vilket påminner om hur vi känner Allemansrätten idag, över 1000 år senare.

Det kan också antas att landskapet på den tiden inte var speciellt exploaterat av människan. Att vandra över dessa marker eller någons ägor sågs som en självklarhet för att kunna förflytta sig liksom att samla in förnödenheter såsom ved och mat från växt- och djurriket (Colby 1988). Förståelsen för dessa självklarheter blev en tyst överenskommelse och ledde fram till en vana. Denna vana har också kallats ”den gamla sedvanan” men är idag mer känd som Allemansrätten (Sandell 2011).

Framväxten av Allemansrätten hänger ihop med det ökande intresset för friluftsliv² som växte fram under 1900-talet. Intresset började gro i samband med ökad urbanisering och industrialisering, parallellt med nationalromantik som tog sig uttryck i naturskydd och en önskan att upptäcka. I samma anda skapades många föreningar, exempelvis Friluftsfrämjandet 1892 och Scoutförbundet 1912 (Sandell 2011). År 1909 kom de första Nationalparkerna i Europa att upprättas i Sverige (Sveriges nationalparker 2018), i enlighet med det ökade intresset för naturen.

Fritidsutredningen

På 1930-talet blev friluftsfrågan mer politisk, vilket främst hade att göra med ökad urbanisering. Vid början på sekelskiftet var landsbygdsbefolkningen 80 procent av totalbefolkningen; vid 1930-talet hade antalet minskat till 35 procent (Segrell 1995). Den ökade urbaniseringen ledde följaktligen till att mark togs i anspråk till förmån för bostäder och industrier. Som en reaktion på de trånga och industrialiserade städerna uppmärksammades år 1936 bristen på så kallade friluftsallmänningar, ämnade för allmänheten (Segrell 1995). Två motioner, en i första kammaren och en i andra kammaren väcktes. Båda med andemening att trygga tillgången på allmän friluftsmark (Motion AK 1936:165; Motion FK 1936:294). Efter ytterligare motioner väckta i samma syfte inleddes 1937 den så kallade ”Fritidsutredningen”. Utredningen syftade till att uppmärksamma och underlätta för medborgaren att utöva friluftsliv samt att kartlägga områden som ansågs lämpliga för detta (Sandell 2011). Bristen på tillgänglig natur för stadsborna hade innan det dessutom uppmärksammats flertalet gånger av Svenska Naturskyddsföreningen, vilka tillkom kring förra sekelskiftet (Naturskyddsföreningen 2018) och propagerade för ett ”socialt motiverat naturskydd” (Segrell 1995). Dåtidens arkitekter ansåg det från sitt perspektiv vara ett mark- och planproblem och framförde krav på att trygga mark för friluftsliv (Byggmästaren 1936 se Segrell 1995). Uppmärksammandet och utarbetningen av den mer moderna Allemansrätten beror alltså till största del på befolkningens ökade behov av hälsofrämjande och rekreativa naturområden som en

² I texten syftar friluftsliv på aktivitet i naturen utan tävlingsmoment, t.ex vandring eller kanotpaddling.

direkt följd av den ökande urbaniseringen. Det hängde också till viss del ihop med 1938 års lag om semester som gav arbetstagare rätt till 12 dagars ledighet (Sandell 2011). Ledigheten skulle spenderas någonstans och friluftsliv var uppenbarligen aktuellt.

Detta nya synsätt på naturen var en vändning mot hur det varit tidigare. Fram till 1930-talet hade naturskyddet främst handlat om att skydda naturen från människan, idéer som kom från det romantiska 1800-talet där människor fascinerades över naturen i sin egen storslagenhet (Segrell 1995). Att människan var ett slags hot mot naturen var länge den rådande uppfattningen. Motionerna 1936 har därför stor betydelse för debatten om allmänhetens rätt till friluftsliv då de förflyttar fokus i frågan, från skydd och bevarande till tillgänglighet och förvaltning.

Nya utmaningar och strukturering av friluftslivet

Under 1960-talet och framåt bildas nya lagar och nämnder som många hör samman med friluftsliv och därmed Allemansrätten. En förlaga till Naturvårdsverket, Statens naturvårdsnämnd bildas 1964, och i spåren av det bildas också Naturresurslagen (NRL) och Plan- och bygglagen (PBL). Riksintressen för friluftsliv och rekreation pekas ut av Naturvårdsverket och 460 mil vandringsled markeras i syfte att skapa primära rekreationsområden (Sandell 2011). Mer strukturering och planering görs kring friluftslivet, kanske något som hänger ihop med 1960-talets syn funktionsseparering. Huruvida det uppfyller Allemansrättens grundläggande syfte går att diskutera.

År 1994 får Allemansrätten stöd i grundlagen och blir beskriven i 2 kap. 18§ i regeringsformen (Regeringsformen 1974:152), vilket förankrar Allemansrätten till lagstiftningen; tidigare har det enbart varit en sorts riktlinje. Struktureringen av Allemansrätten och naturskyddsområden fortsätter och antalet naturreservat ökar både i antal och yta samtidigt som det tillkommer nya varianter. Biosfärområden, Natura-2000 och Världsarv är exempel på nya reservatsformer som nyanserar naturskyddet. Intresset för turism, speciellt ekoturism ökar också under den här tidsperioden vilket leder till att Allemansrättens syfte utmanas. Problem som kommersialisering och hur dessa turismverksamheter ska arrangeras dyker upp. Även frågeställningar kring miljö- och klimatfrågor, den teknologiska utvecklingen, fortsatt urbanisering och mångkultur i den bemärkelse att olika människor har olika syn på friluftsliv beroende på bakgrund får också en ny betydelse i Allemansrättens framtida utveckling (Sandell 2011).

Allemansrätten ur ett internationellt perspektiv

Vänder man blicken ut i övriga världen är det få länder som har en sedvana liknande Allemansrätten. I samtliga Nordiska länder, utom Danmark finns det lagar och sedvanor som i grund och botten handlar om allmänhetens rättighet att bruka markområden, framförallt gällande förflyttning över den (Bergelin 2010). Mycket befolkning på liten yta, som dessutom till största del är odlingsmark gör att förutsättningarna för Allemansrätt i Danmark inte är optimala (Ahlström 2008). I de övriga länderna finns det likt i Sverige också principer för hur naturen bör behandlas vid till exempel bärplockning eller tältning (Bergelin 2010). I och med att Allemansrätten härstammar från Island är det kanske inte så konstigt att det är dessa länder som har anammat en sedvana som sådan.

Men ungefär så långt ut i Europa sträcker sig dessa principer. Det finns på vissa håll riktlinjer med Allemansrättsliga inslag, men de är mer begränsade och inte alls lika bundna vid sedvänjor (Ahlström 2008). Detta kan bero på en annan tradition är den som utvecklades i Norden, men även

på antalet människor som ska dela på detta allmänna område. I en artikel skriven av Hugh Millward, publicerad i *Journal of Rural Studies* för Saint Mary's University i Kanada presenterar Millward sin undersökning över västra Europas tillgång på allmän mark. Västra Europa upplever sedan krigets slut liknande problem som Sverige gjorde under industrialiseringen. Ökat välstånd, fler invånare och mer fritid leder onekligen till ett ökat tryck på offentliga naturområden som är viktiga i rekreationssyfte. Bristen på offentligt tillägnad mark beror oftast på utbredda och intensiva skogs- och jordbruk (Millward 1993) och trots att artikeln är författad för över tjugofem år sedan har både befolkning och välstånd på dessa år ökat vilket gör att detta fortfarande är ett relevant problem. I Sverige är större delen av landskapet i södra delen av landet samt Väster- och Östergötland täckt av jordbrukslandskap, vilket skulle kunna leda till samma tendenser som betraktats i västra Europa.

Respekten för naturen och hur den hanteras både av landägare och nyttjare är det som gör Allemansrätten så unik i världen. Att Allemansrätten är tämligen ensam i sitt slag och måste vila på en stabil grund av lagar, regler och moral råder det alltså ingen tvekan om samtidigt som det är uppenbart att det går att förändra attityden till allmänrättslig mark.

Rättigheter, skyldigheter och kommersialisering

Allemansrätten är för de flesta svenskar en allmänt känd företeelse och något som lärs ut tidigt, bland annat i grundskolan. De flesta är också medvetna om att i samband med Allemansrätten är det tillåtet att vistas och färdas i och genom naturen trots att det är på någon annans fastighet förutsatt att det sker under en kortare tid. Emellertid innebär också Allemansrätten skyldigheter för utövaren (Bengtsson 2004). Att visa respekt för naturen och inte förstöra denna egendom är övergripande exempel på några av dessa skyldigheter. Att inte bryta av grenar och plocka nötter är mer precisa sådana. Individens skyldighet slås fast i miljöbalkens 7 kap. 1 §. Där beskrivs det hur ”Var och en som utnyttjar Allemansrätten eller annars vistas i naturen skall visa hänsyn och varsamhet i sitt umgänge med den” (Miljöbalk 1998:808).

Trots den allmänna kännedomen om Allemansrätten har många människor svårt att tolka rättigheten. Utöver det som nämns i regeringsformen och miljöbalken är Allemansrätten faktiskt relativt odefinierad. Många människor vet inte hur de ska bete sig i naturen och i många fall blir Allemansrätten en tolkningsfråga (Bengtsson 2004). När till exempel fem personer fyllde 60 trälådor med vitmossa till ett värde av cirka 1200 kr, blev de anklagade för stöld eftersom markägaren inte var tillfrågad och vitmossa dessutom inte omfattas av Allemansrätten (P4 Jämtland 2018). Detsamma hände drygt tio år tidigare, men då handlade det om belopp upp till 50 000 kr (P4 Jämtland 2005), vilket visar att det både kan handla om okunskap, men också om rent utnyttjande av Allemansrätten.

Det kommer också många utländska turister till Sverige för att utöva friluftsliv. Enligt Visit Swedens undersökning förknippar utländska besökare Sverige med ord som ”orörd”, ”tillgänglig natur”, ”vacker” och ”öppen”. För att orden ska förbli måste information om Allemansrätten ut till även de utländska besökarna och många av organisationerna verksamma inom naturvård och friluftsliv har på sina hemsidor information på många språk (Visit Sweden, 2017; Naturvårdsverket, 2018; Håll Sverige Rent, 2018.).

Sammanfattning Allemansrätten

Allemansrätten är en gammal sedvana, äldst beskriven runt år 930. 1994 förankrades den till grundlagen i regeringsformen och miljöbalken.

Allemansrätten är en rättighet som också innebär skyldigheter vars syfte är att alla ska ha rätt att vistas eller passera över annan mark eller fastighet samt att samla in förnödenheter från denna mark under förutsättningar att skyldigheterna efterföljs. Liknande principer finns i Norden och vissa europeiska länder, i övrigt är Allemansrätten väldigt unik.

Ökat intresse för friluftsliv och natur under 1900-talets början i samband med industrialisering och urbanisering var båda viktiga faktorer i uppmärksammandet av Allemansrätten. I samband med detta tillsattes Fritidsutredningen med syfte att undersöka allmänhetens tillgång till offentlig mark samt säkerställa att den bevarades.

Ökad och utvecklad turism i kombination med bristande kunskap, dålig information och utnyttjande av Allemansrätten har förändrat dess förutsättningar och skapar oklarheter i tolkningen av den.

Strandskyddet

Sverige och strandskyddet

I Sverige finns drygt 419 000 kilometer kust- och strandlinje³. Till dessa kilometer räknas alla sträckor där vatten möter land såsom öar, åar, stränder och klippor. Vattendrag smalare än sex meter är borträknat (SCB 2011b.). Dessa kust- och strandlinjer har ett högt naturvärde för allmänheten och är även betydelsefulla för det växt- och djurliv som finns vid vattenbrynet. För att slå vakt om dessa värden beslutade riksdagen den 6 december år 1950 om den första Strandskyddslagen, med huvudsakligt syfte att bevara allmänhetens tillgång till friluftsliv. Allmänt kom den att kallas ”den provisoriska strandlagen” (Segrell 1995). Från början var det en provisorisk lagstiftning som endast skulle gälla fram till 1952; därefter skulle en permanent lagstiftning ha arbetats fram och träda i kraft (Proposition 223/1950). Sedan dess har den ändrats ett flertal gånger och idag handlar strandskyddet också om att värna om de biologiska och ekologiska värden som kopplas samman med vattenmiljöerna (Boverket, Naturvårdsverket 2010).

Strandskyddet gäller generellt inom 100 meter från strandkanten, både ut i vattnet och in mot land. Skyddet kan utökas av Länsstyrelsen till att gälla 300 meter från strandzonen om det är nödvändigt för att tillgodose strandskyddets syfte (Boverket, Naturvårdsverket 2009). Strandskyddet finns reglerat i miljöbalkens 7 kapitel som handlar om skydd av områden. Där beskrivs först och främst vad strandskyddet innebär och vad som gäller för ett strandskyddat område. Det går också att få reda på hur enskilda intressen och allmänna intressen vägs mot varandra (Miljöbalk 1998:808).

”Strandskyddet syftar till att långsiktigt trygga förutsättningarna för allemansrättslig tillgång till strandområden, och bevara goda livsvillkor för djur- och växtlivet på land och i vatten.” (Miljöbalk 1998:808).

Hur strandskyddet uppkom

Strandskyddet har en längre och brokigare historia än vad som beskrivs ovan och beslutades inte om över en natt. De stora samhällsförändringar, bland annat den ökade urbaniseringstakten som skedde under 1900-talets början var en viktig faktor för samhällsutvecklingen på den tiden - även för utvecklingen av Strandskyddet. Urbaniseringen tillsammans med andra faktorer såsom industrialisering och befolkningsökning framkallade en reaktion som banade väg för ett nytt sätt att tänka kring friluftsliv och allmänna naturområden. Detta beskrivs tidigare i kapitlet om Allemansrätten.

”Fritidsutredningen”, utredningen med syfte att främst att lyfta frågan om allmänhetens rätt till friluftsliv och var det skulle äga rum återkommer även under denna rubrik. Utredningen hade nämligen också stor inverkan beträffande utvecklingen av Strandskyddet. Gällande strandskyddsfrågan var ”Fritidsutredningen” viktig såvida att den inte bara lyfte rekreatiomsområden på fastlandet, utan också framhöll den strandnära rekreationen främst fokuserat på bad. När utredningens resultat presenterades 1940 framkom det bland annat att endast en liten del av landets stränder vid såväl insjöar som hav vid tidpunkten var naturligt bra badstränder vilka i sin tur hotades av en ökad byggnation av fritidshus (SOU 1940:12). Fritidshusbebyggelse uppges också vara det

³ Med strandlinje menas det område där vatten möter land.

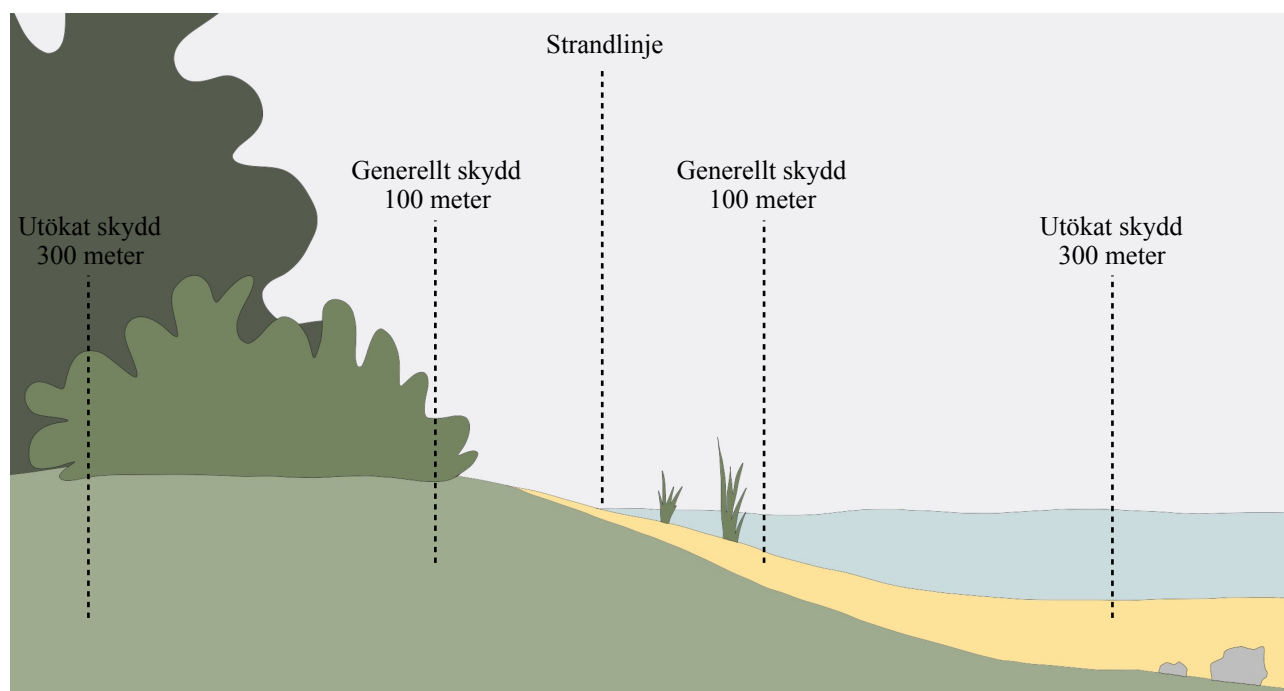
största hotet mot stränderna enligt utredningen, tillsammans med föroreningar från industrier vilket bland annat nämns i följande citat.

”Den privata fritidsbebyggelsen - i vissa fall därjämte vattenföroreningar från industrierna och andra omständigheter - hotar inom många landskommuner att tillintetgöra eller starkt beskära möjligheterna för dessa kommuners egna invånare att bada i öppet vatten.” (SOU 1940:12 s. 90).

Medvetenheten om att även stränderna hotades av de privata intressena har vid den här tiden således tagit fäste och ett skifte från att skydda naturen *från* människan till att göra den tillgänglig *för* människan tar alltså sin början här. Detta paradigmskifte i hur naturen betraktades gäller både ur ett Allemansrättsligt perspektiv och i Strandskyddets utveckling.

Provisorisk till permanent

Frågan om strandskydd kom av naturliga skäl av sig i samband med krigsåren då också intresset för byggnation av fritidshus dämpades. Frågan togs upp på nytt år 1949 i samband med en promemoria som hänvisade till den tidigare genomförda ”Fritidsutredningen”. Författaren hade farhågor om att byggnadstakten av fritidshus längst kuster och stränder skulle återgå till hur det varit på 1930-talet. Därför föreslogs en provisorisk lag med tillfälligt byggnadsförbud i vissa strandområden (Proposition 223/1950). Detta fick gehör och en utredning tillsattes med ändamål att få till stånd en permanent lagstiftning (SOU 1951:40). Huvudsyftet var precis som tidigare att främja allmänhetens tillgång till strandnära friluftsliv och hämma byggnationen i samma område. Så blev också fallet när den första permanenta lagstiftningen om strandskydd trädde i kraft årsskiftet 1952-1953 (SFS 1952:382). Efter det dröjde det tolv år innan lagen kom på tal igen. Anledningen var att strandskyddet inte längre ansågs uppfylla sitt syfte. Ansvaret att besluta om strandskyddet låg på länsstyrelserna och hade resulterat i ett, för nationen som helhet ojämnt skydd. Vissa länsstyrelser

Strandskyddslagen ger ett generellt skydd 100 m. från strandlinjen, både ut i vattnet och in mot land. För att uppfylla strandskyddets syfte krävs det i vissa fall krävs ett utökat skydd på 300 m. Figur 1: Strandskydd (Lundgren Alm 2018)

hade punktvist valt ut områden medan andra hade generaliserat och skyddat allt som var möjligt (Segrell 1995). För att få bukt med detta blev 1965 Strandskyddslagen en del i den nya Naturvårdslagen (SFS 1964:822).

Generellt strandskydd och ekologiska värden

För att möta den ökade byggnationen av fritidshus skärptes Strandskyddslagen år 1974. Den gick då från att ha varit selektiv till att bli generell (SFS 1974:1025). Således innebar det att alla kust- och strandområden skyddades framöver. Det uppdaterade strandskyddet verkade ge resultat. Mellan åren 1975 och 1990 planades kurvan för nybyggd fritidshusbebyggelse ut (Miljödepartementet 1991). Ytterligare tjugo år senare, år 1994 uppdaterades Strandskyddslagen igen. Då lades syftet att även skydda och bevara de ekologiska värdena till (SFS 1994:854) och bestämmelserna finns sedan 1999 också miljöbalkens sjunde kapitel (SFS 1998:808).

Dispens och LIS-områden

Den senaste stora förändringen inom Strandskyddslagen instiftades 2009 och innebar ett ökat ansvar hos kommunerna, som fick i huvuduppgift att både besluta om dispens och att ha hand om tillsynen av strandskyddet, något som tidigare varit upp till länsstyrelserna att göra (Prop 2008).

För att få göra ingrepp på strandområdet krävs det dispens, vilket även tidigare versioner av Strandskyddslagen har krävt, och som privatperson lämnas ansökan hos kommunen. Dispensen godkänns om strandskyddets syfte inte påverkas negativt (Boverket, Naturvårdsverket 2009), det vill säga att allmänhetens tillgång på strandområdena samt växt- och djurlivets livsvillkor inte äventyras. Om dispensen godkänds måste en passage, inte smalare än några tiotals meter lämnas för att säkerställa Allemansrättens syfte (Prop 2008). Det finns sex särskilda skäl för att söka dispens, vilket i grova drag handlar om att området redan är taget i anspråk, att det inte stör strandområdet och att området behövs för att uppfylla vissa anläggningar eller verksamheter, eller tillgodose vissa intressen (Boverket, Naturvårdsverket 2009).

Ytterligare skäl att söka dispens finns om området ligger i ett så kallat LIS-område. Begreppet LIS är förkortning för landsbygdsutveckling i strandnära läge och myntades i den proposition som ligger bakom strandskyddsförändringen 2009 (Boverket, Naturvårdsverket 2009). Syftet med dessa områden är att utveckla landsbygdskommuner med hjälp av det strandnära läget och som det står i propositionen; ”främja utvecklingen av landsbygden genom regler som kan medge en exploatering som annars skulle stå i strid med strandskyddet” (Prop 2008). För att ansöka om dispens måste kommunerna i dialog med länsstyrelserna peka ut och motivera områden som ska utvecklas i sin översiktsplan (Prop 2008). Men det går inte att ansöka om dispens förknippat med LIS var som helst. Längst hela västkusten och ostkusten upp till Forsmark, samt Öland är det inte möjligt för kommunerna att peka ut LIS-områden. Däremot är det inga begränsningar i Norrlands inland, och vissa restriktioner finns längst resterande ostkust samt Vänern, Vättern, Mälaren, Gotland och Siljan. De grundläggande förutsättningarna nämligen strandskyddets syfte, kvarstår för att dispensen ska godkännas (Boverket, Naturvårdsverket 2009).

Uppdateringen av strandskyddet, framförallt av möjligheten att söka dispens gjorde det mer flexibelt. Det blev lättare att ta hänsyn till lokala förhållanden, då förändringarna främst riktar sig till att stimulera landsbygdsutvecklingen och möjligheten att bo och verka i dessa områden (Boverket, Naturvårdsverket 2010). Det kan handla om turistanläggningar och verksamhetslokaler

som förutsätter ett vattennära läge, eller om bostäder som alla är tänkta att ge underlag till områdena (Prop 2008). Den 1 september 2014 blev det lättare att få en dispens godkänd vid små sjöar och vattendrag. Lättnader i kriterierna infördes och betydelse för att tillgodose strandskyddets syften i områden där dispens söktes gick från att vara uppenbart betydelselösa till liten (SOU 2015:108).

Många remissinstanser ställde sig dock kritiska till förslaget och framhöll bland annat inskränkningarna på strandzonens⁴ djur- och växtliv samt Allemansrätten. Kommunernas kompetens att avgöra dispenser lyftes också upp som problematiskt bland många remissinstanser, såsom Naturvårdsverket, Naturskyddsföreningen och vissa länsstyrelser (Prop 2008). Kommunerna har emellertid större krav på att redovisa varför de gör avsteg från det generella skyddet (Boverket, Naturvårdsverket 2009) och i propositionen som medförde många lättnader i strandskyddet, görs det flera gånger tydligt att kravet på att säkerställa allmänhetens tillgång till strandområden stärks. Länsstyrelserna kan också pröva kommunernas beslut (Prop 2008).

I samband med de nya bestämmelserna 2009 förtydligades också sambandet till Allemansrätten. ”Vid varje beslut om dispens eller upphävande av strandskyddet ska en fri passage lämnas för allmänheten och för att goda livsvillkor för djur- och växtliv ska bevaras.” (Boverket, Naturvårdsverket 2009). Detta innebär således att det ursprungliga syftet med strandskyddet lever kvar, samtidigt som det utökats till att omfatta även de ekologiska och biologiska värdena.

⁴ Med strandzon menas området där vatten möter land inkluderat det närmsta land- och vattenområdet.

Sammanfattning Strandskydd

Strandskyddslagen inrättades som en provisorisk lag 1950 och blev två år senare permanent. 1965 blev den en del av Naturvårdslagen och 1975 gick den från att vara selektiv till att bli generell för hela landet.

Syftet är att skydda stränderna mot exploatering och säkerställa allmänhetens tillgång till stränderna enligt Allemansrätten, samt från och med 1994 även att bevara och skydda den biodiversitet som finns i strandzonen.

Industrialisering och urbanisering var faktorer som påverkade inrättandet av Strandskyddet liksom fritidshusbebyggelsen och vattenföroreningar som hotade allmänhetens möjlighet att ta del av stränderna. Fritidsutredningen var aktuell även i frågan om Strandskydd och framhöll allmän rekreation i strandnära läge som viktigt att bevara från privata intressen.

För att göra ingrepp i strandzonen krävs dispens från strandskyddet enligt särskilda skäl. Ligger området inom ett LIS-område (Landsbygdsutveckling i strandnära läge), utpekad i kommunens översiktsplan finns ytterligare ett skäl att åberopa.

Konflikt och samverkan

Allemansrätten och Strandskyddslagen har mycket gemensamt vilket kan fastställas med hjälp av föregående text. Det gör en jämförelse principerna emellan mycket komplex, vilken heller inte ryms inom arbetes ramar. På grund av detta jämförs istället Allemansrätten och Strandskyddslagen en och en mot rekreation och i kommande text undersöks det enligt frågeställningen vilka konflikter eller samverkansområden som kan uppstå utifrån denna jämförelse. De funna exemplens relation till rekreation diskuteras sedan mer ingående i kapitlet diskussion.

Rekreation och Allemansrätt

Konflikt: Bristande kunskap

Allemansrätten har en unik karaktär vars grundsyfte är att tillgängliggöra privatägd natur för allmänheten, vilket från början innebar att nyttja marken för att överleva men på senare år har skiftat till att framförallt främja ändamålen friluftsliv och rekreation (Sandell 2011). Allemansrätten ställer också krav på utövaren i form av skyldigheter och i miljöbalken slås fast att hänsyn ska visas gentemot naturen (Miljöbalk 1998:808). Allemansrätten är även tämligen unik i världen och det finns få ställen där allmänheten har tillgång till naturen på ett så frikostigt sätt (Ahlström 2008). Detta gör att den svenska naturen har blivit ett populärt turistmål, vilket är positivt för Sverige men kan få konsekvenser framförallt gällande tolkning av Allemansrätten. I Ingemar Ahlströms bok *Allt om allemansrätten, ett svenskt kulturarv* beskrivs problematiken med turism och bristande kunskap.

”Utvecklingen av turism och friluftsliv har förändrat allemansrättens förutsättningar. Nya aktiviteter och nya former av friluftsliv skapar oklarheter i tolkningen av allemansrätten” (Ahlström 2008 s. 15).

Den bristande kunskap som det tidigare givits exempel på bidrar till att Allemansrätten blir ifrågasatt (P4 Jämtland 2005; P4 Jämtland 2018). Ytterligare ett exempel där Allemansrätten blivit ifrågasatt på grund av okunskap är längst en kanotled i Småland, där turister färdas över vattnen och stannar till på de små öarna för att grilla, tälta eller bara ta en paus. I området där kanotleden går har allmän okunskap lett till bland annat nedskräpning, oreda och stundtals brandrisk. Trycket på marken har gjort att områdets markägare tröttnat och uttrycker att mer information om Allemansrätten krävs, samt att den enbart bör gälla för svenska medborgare (Rydahlen 2017).

Samverkansområde: Samma mål

Allemansrätten är en princip som grundar sig i människors rättighet att röra sig fritt i naturen (Bengtsson 2004). Dess karaktär har förändrats och idag är den en symbol för friluftsliv och rekreation. Alla ska få möjlighet att uppleva naturen något, till skillnad från hur det var för drygt 100 år sedan då naturen uppfattades som exotisk och skulle skyddas från människan (Segrell 1995).

Konflikt: tomtbegreppet

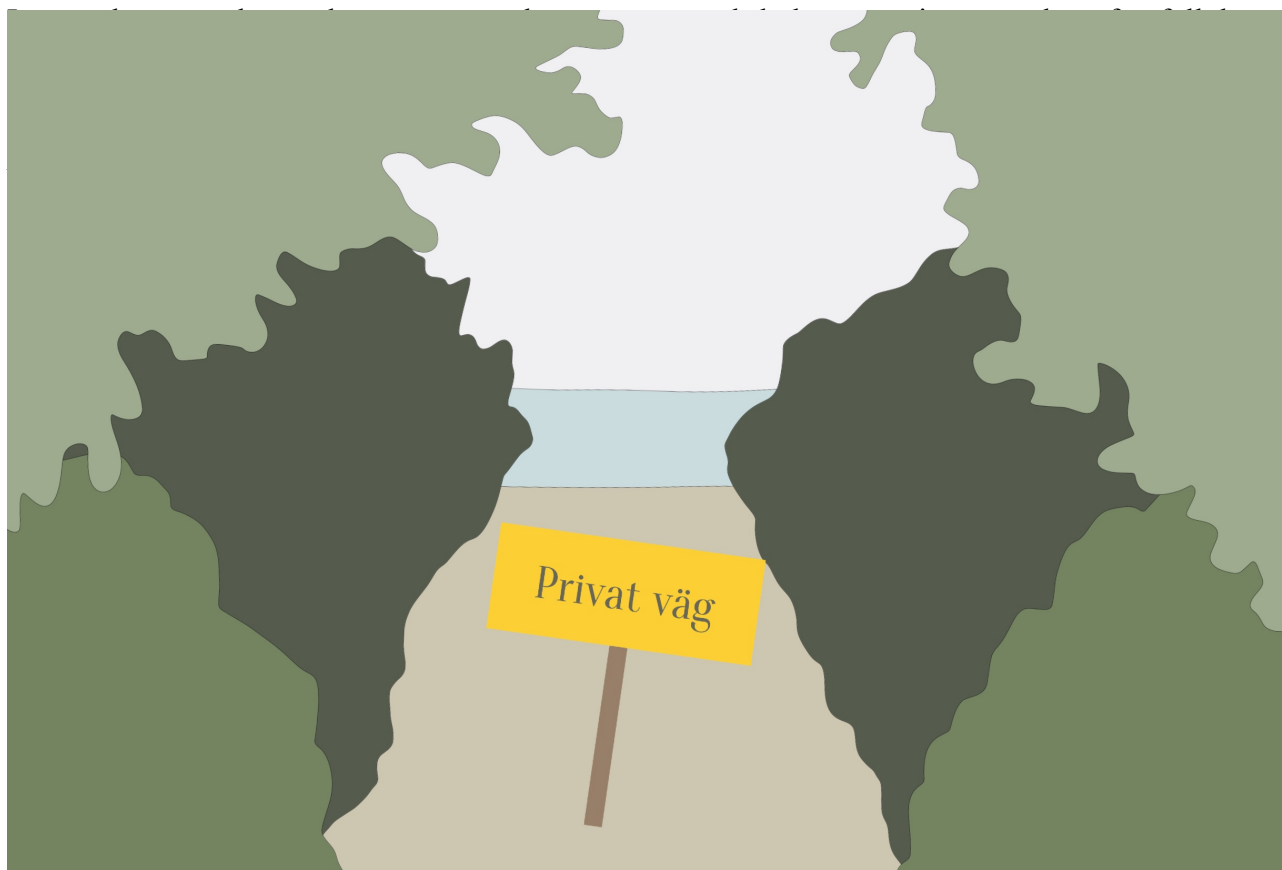
Ett begrepp som är centralt inom Allemansrätten är ordet *tomt*. Enligt Svenska Akademiens ordlista har ordet tomt betydelsen; ”område kring hus; område som man tänker bygga på” (Svenska Akademien 2015). Detta definierar egentligen bara *vad* ordet betyder, inte dess innebörd av en mer juridisk karaktär. I likhet med Svenska Akademiens beskrivning säger Allemansrätten att *tomt* är ett område kring boendet. En tomtägare har enligt Allemansrätten rätt att hävda en sorts privat sfär, *hemfridszon*, som inte får utnyttjas med stöd av Allemansrätten. Denna privata sfär kan hävdas

genom exempelvis skyltar och stängsel (Bengtsson 2004). Detta ges också stöd för i brottsbalkens 12 kap. 4 § (Brottsbalk 1962:700).

Begreppet *tomt* hänger tillika ihop med företeelsen *fastighet*, som vanligtvis sträcker sig över ett större område än vad tomten gör. Allmänheten kan färdas över fastigheten, men inte tomten. Om allmänheten gör intrång på tomten begås så kallat *hemfridsbrott* enligt 4 kap. 6 § i brottsbalken (Brottsbalk 1962:700).

Allemansrättens grundläggande princip är att allmänheten har rätt att färdas via och utöva friluftsliv på någons fastighet (Ahlström 2008). På grund av Allemansrättens odefinierade karaktär kan dispyter uppstå, hur långt en markägares hemfridsintresse sträcker sig kan bli en tolkningsfråga (Bengtsson 2004). I ett exempel från Kisa i Östergötland spärrade markägaren av en väg med skyltar om privat egendom, för att denne ansåg att vägen var privat egendom. Dock låg vägen ej inom hemfridszonen eller på tomten, som följaktligen gjorde att skyltarna blev olagliga, något även Länsstyrelsen i Östergötland fick som slutsats (Hesser 2017).

Även inom Strandskyddslagen är begreppen *tomt* och *fastighet* centrala. Gällande nyttjandet av Allemansrätten i strandnära zoner såsom strandområden och badplatser är det faktiskt så att markägaren inte kan spärra av området (Bengtsson 2004). Skulle så vara fallet kan allmänheten för att få Allemansrätten bevarad, vända sig till länsstyrelsen. Genom att yrka 26 kap. 11 § i miljöbalken kan länsstyrelsen häva avspärningen, dock endast om området inte gäller markägarens tomt (Miljöbalk 1998:808). Här återkommer ordet tomt och markägaren kan hävda själva ägandet av tomten som skäl för att bibehålla avspärningen för allmänheten (Bengtsson 2004)

Det är inte tillåtet att hindra allmänheten från att vistas på sin fastighet så länge allmänheten inte inkräktar på tomten eller hemfridszonen, vilket regleras i både Brottsbalken och Miljöbalken.

Figur 2: Tomt eller fastighet? (Lundgren Alm 2018)

Rekreation och Strandskydd

Samverkansområde: Biodiversitet

Strandskyddets syfte är som tidigare nämnt att trygga stränderna för allmänheten samt att skydda den miljöns biologiska mångfald (Boverket, Naturvårdsverket 2010). Stränder, däribland sötvattensstränder utgör så kallade *ekokliner*, områden där olika naturtyper möts (Bjelke, Sundberg 2014). Det kan handla om skogsområden, kärrmarker eller gräsängar som möter strandkantens vatten. Dessa områden, både i det grunda vattnet och en bit upp på land rymmer en stor artrikedom och sötvattensstränder utgör den viktigaste livsmiljön för drygt 270 av Sveriges rödlistade arter (Bjelke, Sundberg 2014). En anledning till detta är de störningar som sker i denna miljö, som till exempel kan vara skillnader i vattennivå och istäckning. En annan mycket viktig faktor för att bibehålla hög biodiversitet, är strandängsbete då djuren både håller ned vegetationen och trampar upp livsmiljöer för ej konkurrenskraftiga arter. (Bjelke, Sundberg 2014).

Konflikt: Fler dispenser

Vid 1900-talet hotades kusterna och stränderna av en ökad byggnation av fritidshus, framförallt i de strandnära lägena. Strandskyddets ursprungliga syftade var därför att hindra detta och istället tillgängliggöra stränderna för allmänheten (SFS 1952:382). Efter att Strandskyddslagen blev generell 1974 (SFS 1974:1025) minskade byggnationen av fritidshus under en 15-årsperiod. Dessförinnan hade bebyggelsen trots strandskyddets införande stadigt tilltagit för varje år från och med att mätningarna startade 1957 (Miljödepartementet 1991).

För att få möjlighet att exploatera, till exempel bygga fritidshus inom strandskyddets generella eller utökade skydd från strandlinjen, krävs dispens. Ansvar för att ge ut dispenser har varit länsstyrelsernas men efter den senaste ändringen i strandskyddet har främsta ansvaret istället överlämnats till kommunerna (Prop 2008). Ändringen syftade till att differentiera skyddet och styrka det i de redan exploaterade skärgårdskommunerna, samt att ge möjlighet till dispens i så kallade LIS-områden för att främja landsbygdsutveckling (Prop 2008). Sedan 2010 har dispenser sökta med LIS som anledning långsamt ökat (SOU 2015:108) och från år 2014 blev det lättare att få en dispens godkänd vid små sjöar och vattendrag, då lättnader i kriterierna infördes. Det aktuella områdets betydelse för att tillgodose strandskyddets syften gick från att vara uppenbart betydelselös till liten (SOU 2015:108).

Inför den senare ändringen inkom mycket kritik från många av de remissinstanser som granskade förslaget. Kritiken riktade sig främst riktade till risken att antalet dispenser skulle öka och att strandskyddets syfte med att bevara stränderna för allmänheten skulle komma att inskränkas. (Prop 2008). Enligt en undersökning som SVT Nyheter gjorde tre år efter den nya Strandskyddslagen infördes hade antalet dispenser i stället ökat i de kommuner där strandskyddet skulle styrkas. Bland de tre kommuner där flest strandskyddsdispenser ges hade antalet dispenser ökat ytterligare, upp till 50 procent, sedan den nya lagen trädde i kraft. (Rognerud 2012).

Exempelfallet Filsbäck

Filsbäck är en mindre ort i Lidköpings kommun, attraktivt beläget längst Vänerns strand och med närhet till kommunens huvudort Lidköping. I dagsläget löper riksväg 44 genom samhället och har under lång tid verkat som en barriär. Långa diskussioner har lett fram till att vägen ska dras om vilket möjliggör en utveckling av området i form av fler bostäder, service och handel. I samband med en exploatering av området och därmed fler antal invånare ökar behovet av rekreationsområden (Lidköpings kommun 2017).

I Filsbäck finns ett område i norr som vätter mot Vänern, i vilket kommunen önskar utreda möjligheterna för att anlägga ett rekreationsområde. Idag är området vildvuxet och bitvis sankt vilket gör området otillgängligt. Området rymmer två badstränder, en större och en mindre, samt ett campingområde som föreslås expandera ett stycke österut. Campingen arrenderar marken av kommunen. Hela strandområdet innefattas av ett utökat strandskydd på 300 meter, med undantag för den större badstranden med tillhörande närområde inklusive campingen. Strandskyddet upphävdes i samband med en detaljplan antagen 1968 (se bilaga 1). För närvarande arbetar Lidköpings kommun fram en ny översiktsplan där de också markerats områden som är tänkta att utvecklas enligt LIS. Det strandnära området i Filsbäck innefattas ej av dessa planer. Förutom att det tilltänkta rekreationsområdet är strandskyddat ingår det även i UNESCO:s Biosfärsområde *Vänerskärgården med Kinnekulle*. Detta innebär kortfattat att hela Biosfärsområdet där även Filsbäck ingår ska bevara biologisk och kulturell mångfald, samt utveckla samhället på ett långsiktigt hållbart sätt genom att stödja forskning och miljöövervakning. Området innefattas också av ett riksintresse för turism och friluftsliv (Lidköpings kommun 2017).

Naturområdet i norr kan inom den närmsta tiden beroende på en framtida planering komma att beröras av vissa av de tidigare nämnda konflikterna eller samverkansområdena.

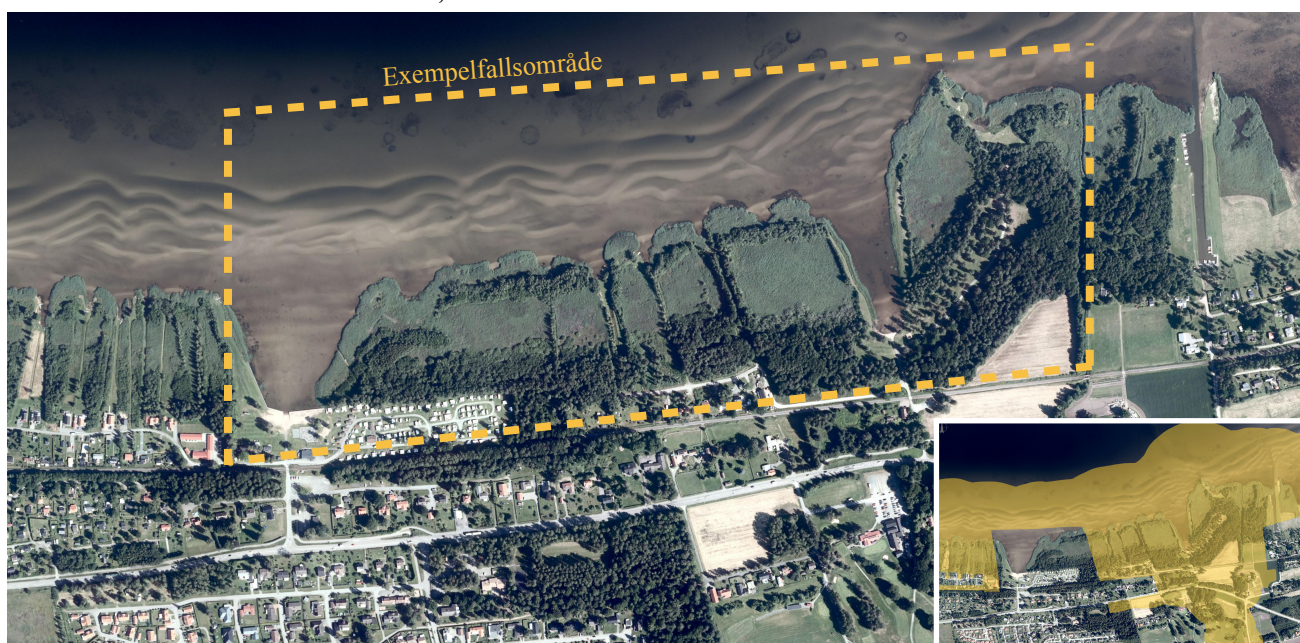
Konflikt: Bristande kunskap

Samverkansområde: Samma mål, Biodiversitet

I ett längre perspektiv kan området komma att beröras av samtliga nämnda konflikter eller samverkansområden.

Konflikt: Bristande kunskap, Tomtbegreppet, Fler dispenser

Samverkansområde: Samma mål, Biodiversitet

Området i Filsbäck består till största del av vass och otillgänglig sumpskog. Området är skyddat av strandskyddet med undantag för campingområdet, se den mindre bilden.

Figur 3: Ortofoto Filsbäck (Geosecma, Lidköpings kommuns kartdatabas, 2016)

Avslutande diskussion

Först och främst måste det slås fast att den moderna Allemansrätten och strandskyddslagen har ett tydligt släktskap. Genom 1936 års fritidsutredning (SOU 1940:12) har de mycket gemensamt och båda principerna värnar om allmänhetens möjlighet att vistas i naturen. Trots att Strandskyddet är en begränsande princip som med hjälp av lagar talar om vad som inte får göras bygger den på Allemansrättens tillåtande struktur som ger människor möjlighet att vistas i naturen, därmed även i strandområdena. Allemansrätten utgör således en grund för strandskyddet och utan Allemansrätten hade strandskyddet troligen inte uppkommit.

Att naturen spelar en signifikant roll i rekreationsändamål framförallt avseende vaken vila och avkoppling går också att fastställa. Det visar flera utfall inom forskningen, bland annat arkitektur- och landskapsarkitekturprofessorn Roger Ulrichs forskningsresultat från 1984 där patienter tillfrisknade snabbare med utsikt mot naturmiljö jämfört med en tegelvägg (Ulrich 1984). I andra forskningsresultat har det också framkommit att bland annat en promenad i naturmiljö kan sänka blodtryck och minska irritationskänslor jämfört med en promenad i stadsmiljö (Hartig et al, 2003), och att utomhusrekreation höjer koncentrationsförmågan, minskar stress och är humörupplyftande (Baur 2018).

Ett av rekreationens huvudsyften är att låta sinnet vila och återhämta sig med hjälp av spontan koncentration. Flera studier, däribland de som presenteras i denna rapport visar på att sådan rekreation uppstår bäst i naturmiljöer. Framförallt vatten har visat sig spela en viktig roll ur rekreationssynpunkt. Vatten är en källa till ständigt nya uttryck, rörelser och former. Dessa är viktiga för den spontana koncentrationen vilken är en väsentlig del i rekreationen. För rekreationens räkning utgör därför strandskyddet en viktig grund och samverkansområde. Även gällande den återhämtande rekreationen utgör strandskyddet en pusselbit. Studier i Alnarps rehabiliteringsträdgård resulterade i att damm- och skogsområden pekades ut som särskilt betydelsefulla i ett återhämtande syfte (Pálsdóttir et al. 2018) och möjligheten att vistas i miljöer med mycket grönska och vatten kan därför även tänkas bidra till den förebyggande rekreationen. Förebyggande rekreation hindrar behovet av den rehabiliterande och således utgör strandområden viktiga delar för allmänhetens välmående.

Strandskyddet bildades till en början med första syfte att hindra fritidshusbebyggelse och tillgängliggöra stränderna för allmänheten. Senare lades också syftet att bevara växt- och djurliv till vilket har gjort att den biologiska mångfalden som oftast är stor i strandzoner gynnas av Strandskyddslagen. Biologisk mångfald har enligt forskning visat sig vara något människor uppfattar som positivt, och gällande artrikedom spelar inte kunskapen om vilka arter det handlar om någon roll. Denna mångfald stimulerar sinnena och gör att en samhörighet med naturen enklare knyts (Robild 2017). Detta skulle kunna härledas långt tillbaka i tiden då naturen i större utsträckning utgjorde hela livsmiljön och överlag var mer närvarande i vardagen. Strandskyddets syfte bidrar således inte bara till att allmänheten kan vistas i strandnära miljöer utan också att rekreationen där blir bättre. Det är en tydlig koppling mellan både den strandnära rekreationen, Allemansrätten och strandskyddet, samt även en viktig samverkansfaktor.

Å andra sidan kan också ett ökat tryck i samband med att ett rekreationsområde besöks ofta leda till att den biologiska mångfald strandskyddet ämnar skyddar kan påverkas negativt. Det råder därmed en balans, och att avsätta större och/eller fler rekreationsområden bör därför ses som en fördel både gentemot den biologiska mångfalden och i rekreativt syfte.

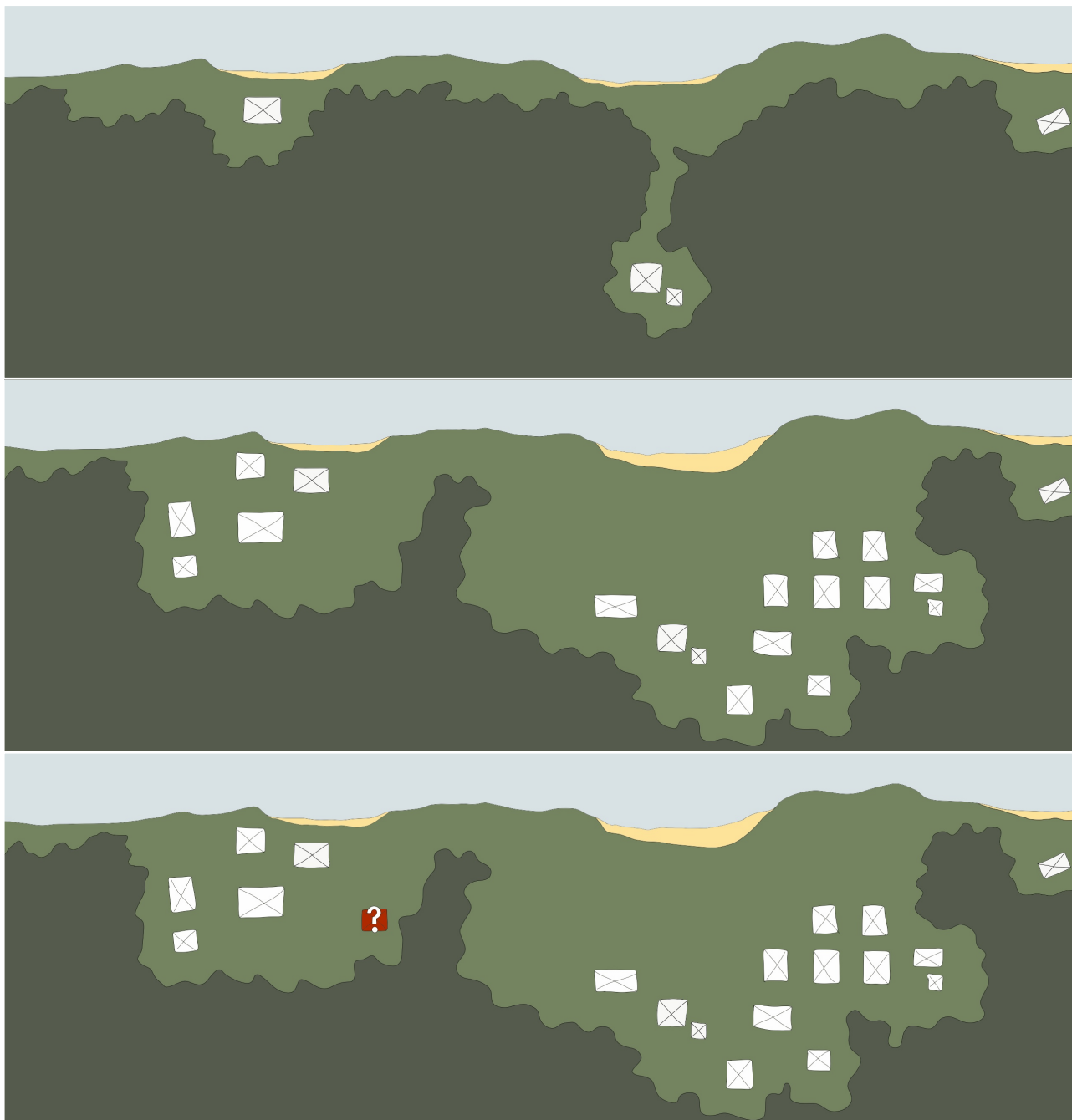
Sedan strandskyddets inrättande 1952 har lagen ändrats många gånger. I samband med de senaste reglerna av övergick ansvaret från länsstyrelserna till kommunerna som fick i huvuduppgift att behandla dispenser. Innan förändringen gick igenom kritiserades förslaget från många remissinstanser som menade att kompetensen hos kommunerna var varierande och därmed kunde hota strandskyddets syften. En varierad kompetens kan påverka dispensbesluten och leda till ökad bebyggelse i de strandnära områdena vilket följaktligen påverkar möjligheten till strandnära rekreation, trots kravet på möjlighet att passera. Rekreation handlar till mångt och mycket om att uppleva naturen, något exempelvis Kaplan tar upp (1995), vilket försvåras vid dispenser. Således uppstår en konflikt mellan den strandnära rekreationen och strandskyddet. Trots att det tydliggörs i de senaste ändringarna (Prop 2008) att en passage på "ett tiotals meter" måste lämnas för allmänhetens räkning, går det att diskutera hurvida det känns att passera exempelvis en byggnad eller privat mark på så nära håll. Känslan av att klampa in på privat område ökar troligen jämfört med om området är oexploaterat och här går det att ta stöd från professor Hartigs artikel som visar att vistelse i natur är mer avstressande än detsamma i stadsmiljö (Hartig et al, 2003). Även fast en byggnad knappast går att likställa med en stadsmiljö är det ett attribut som återfinns i en sådan miljö och därmed kan det tänkas att de rekreativa aspekten minskar i samband med byggnation. Den studie som Ulrich gjorde stödjer dessutom det resonemanget eftersom tegelväggar, något som tydligt kan kopplas till byggnation hade sämre verkan på rekreation och välbefinnande än naturmiljöer (1984). Detta gäller även vid rehabiliterande rekreation eftersom anonymitet är något som värdesätts högt och i högre grad finns att tillgå i icke-bebyggda områden (Pálsdóttir et al. 2018). Bebyggelse eller privata anordningar kan också riskera att distrahera rekreationen och störa den spontana uppmärksamheten, då stadsmiljöer visat sig behålla denna uppmärksamhet sämre än naturområden (Ulrich 1986). Eftersom både Allemansrätten och strandskyddet värnar om allmänhetens möjlighet att vistas i naturen skapar intressena mellan privat och offentligt därmed en tydlig konflikt. Att sammanhängande strandnära rekreationsområden är betydelsefulla går också att utröna, i detta fallet framförallt för att de rekreativa syftena inte ska störas.

Samtidigt är det också viktigt att förtydliga att dispenser inte enbart är negativa. Bostäder strategiskt placerade i ett strandnära område kan bidra positivt till området, speciellt om det utvecklar kommuner på landsbygden enligt LIS. En godkänd dispens kan också leda till att byggnader med syfte att informera om just Allemansrätten och Strandskyddslagen uppförs vilket gynnar informationsspridningen och således styrker de båda principerna. En dispens behöver heller inte alltid innebära byggnader, utan kan också handla om andra saker såsom ledningar och liknande, vilket möjligen kan förklara den ökning av dispenser som SVT Nyheter rapporterade om tre år efter inrättandet av den nya Strandskyddslagen (Rognerud 2012). Det senaste tillkomna särskilda skälet (LIS) för att söka dispens innebär heller inte att dispenser ökar. För att ta stöd från detta skäl måste området pekats ut av kommunen i dess översiktsplan som ett LIS-område, i annat fall gäller endast strandskyddets övriga skäl. I samband med den senaste förändringen förtydligades också kravet att motivera dispensen, vilket styrker Strandskyddslagen. Det kan också tänkas att ett tydligare regelverk gör strandskyddet mer kontinuerligt i hela landet, vilket också verkar positivt för den strandnära rekreationen.

Det handlar därför mer om hur dispensverktyget används och hur kriterierna för strandskydd efterföljs. Även helhetsbilden är viktig för att förflytta fokus från den enskilda dispensen. Hur ingreppet kan komma att påverka den strandnära rekreationen bör också avvägas. För att minska risken för omotiverade och förhastade beslut tror jag det är viktigt att tydligt planlägga hur området planeras att användas även i framtiden. Här har planerare och landskapsarkitekter en viktig roll för

att trygga miljöerna även för framtida bruk. För människan som lätt tenderar att glömma är också tidsaspekten betydelsefull. Det som inte var bebyggt för 20 år sedan kanske idag är mer exploaterat, och då är det lättare att framföra argument en liten byggnad ändå inte gör någon skillnad.

Utvecklingen skulle kunna se ut enligt bilden nedan med inledningsvis befintliga byggnader uppförda innan 1975 och som därför inte innefattades av det generella strandskyddet. Därefter har ett par dispenser godkänts vilket lett till ytterligare byggnation. En allmän utveckling i området har förändrat dess utseende ytterligare och när en ansökan om dispens kommer in idag, 50 år senare kan dess påverkan inte tyckas vara så farlig. Sett till hela tidsintervallen har området påverkats desto mer. Helhetsperspektivet samt tidsaspekten bör därför vara tongivande vid bedömning av dispenser

Exempelbild. Översta bilden visar ett område innan strandskyddet blev generellt 1975. Mellanbilden visar en utveckling därefter som gjort att dispens sökande (den sista bilden) inte uppfattar sin förfrågan som särskilt påverkande. Tidsaspekten är således viktig vid behandling av sökta dispenser.

Figur 4: Time lapse (Lundgren Alm 2018)

och inte endast nulägesbilden. Referensbilder kan därför tänkas vara ett verktyg vid handläggning av dispenser gällande uppförande av byggnad eller annan större påverkan.

För den strandnära rekreationens räkning är planläggning också väsentligt för att en liknande utveckling som beskrivs enligt bilden ovan inte ska förhindra möjligheten till rekreation. Förutom tidsaspekt och en tydligare planläggning är det också av vikt att värdera rekreationsområden och dess utbredning. För att undvika ojämna rekreationsområden på grund av en spridd bebyggelse kunde strandskyddets kriterier förtydligas. Ansökt dispens i ett större sammanhängande rekreationsområde som tydligt stör rekreationen där borde inte gå igenom, då det allmänna intresset i sådana fall bör antas som större än det enskilt privata. Här har LIS-områdena delvis redan en sådan funktion, eftersom dessa pekar ut var det går bra att exploatera och var det inte är lika önskvärt.

Under årens lopp har synen på naturen förändrats. Vid 1900-talets början var det viktigt att skydda naturen från människan. Vid tidpunkten för Fritidsutredningen och både strandskyddet och den moderna Allemansrättens inrättande förändrades idealen och pendeln svängde till att istället tillgängliggöra naturen för alla. Att ta del av naturen och inte bara betrakta den från håll blev nu möjlighet.

Troligen kommer pendeln svänga igen, om än inte lika radikalt och det kommer antagligen inte återgå till hur det en gång var när industrier konkurrerade ut grönområden. Hur det kan komma att bli i framtiden beror istället på vilka tendenser som visar sig. En sådan tendens kan vara hur okunskapen och utnyttjandet av Allemansrätten ser ut att öka. Allemansrätten är en mycket gammal sedvana som bygger på rättigheter, men också individens skyldigheter. Det är ofta okunskap om dessa skyldigheter som också är kopplade till rättigheten som skapar en konflikt om Allemansrätten. Okunskap och ett utnyttjande av Allemansrätten kan leda till att dess rykte och trovärdighet skadas allvarligt. Enligt exemplet från Småland som tas upp i rapporten har en kanotled lett till stora problem hos markägaren som uttrycker en önskan om att begränsa Allemansrätten radikalt (Rydham 2017). Anledningen är just på grund av okunskap och utnyttjande av Allemansrätten.

Allemansrättens unika karaktär, som ger alla människor möjlighet att vistas och passera över mark kan ses som ett uttryck för individens ansvar, frihet och således också som en demokratisk rättighet. Att missbruka Allemansrättens syfte kan därför leda till att en unik rättighet hotas och ifrågasätts, vilket tydligt blir fallet gällande kanotleden i Småland (Rydham 2017). I det fallet kommer alltså det rekreativa värdet i att paddla kajak och vistas i området i konflikt med den grundläggande rätten att överhuvudtaget göra det; Allemansrätten. Bristande kunskap i Allemansrättens rättigheter och skyldigheter framträder således som en tydlig konflikt mellan rekreation och Allemansrätt och det blir tydligt att även Allemansrätten, som nog ibland tas som en självklarhet också kan hotas. Detta visar ytterligare på vikten att informera om den och inte ta den för givet. Skulle Allemansrätten inskränkas påverkas därmed också möjligheten till rekreation i naturområden. Med tanke på rekreationens essentiella roll skulle det troligen få konsekvenser för det allmänna välmåendet med stöd från den forskning som tagits upp i rapporten och bevisar rekreationens positiva effekter på välmåendet.

Gällande hur konflikter eller samverkansområden kan uppstå i Filsbäck beror det på om analysen görs för den närmsta tiden eller i ett längre perspektiv. Eftersom området som helhet är tänkt att i framtiden inhysa fler invånare finns på kortare sikt en risk att slitage kan förekomma. Det, liksom ett ökat antal besökare kan också, beroende på dess kunskap om Allemansrätten komma att äventyra

strandskyddets syfte att trygga livsmiljöer för växt- och djurliv. Okunskap bland besökarna kan också leda till att ifrågasättande av Allemansrätten.

På längre sikt kan en fortsatt exploatering av området bli aktuellt vilket beror på huruvida området utvecklas i samband och efter den planerade expansionen. En utveckling likt exemplet ovan, där bebyggelsen och tillika dispenserna gradvis ökar skulle kunna ske, beroende på hur kommunen väljer att vidareutveckla området och skulle kunna äventyra möjligheten till rekreation. I nuläget uttrycker dock Lidköpings kommun inget annat än att området ska utvecklas till ett rekreationsområde. I planprogrammet beskrivs det också hur riksintresset inte hotas av den framtida utbyggnaden då områdena utpekade för byggnation inte berör Vänerns strand. En framtida exploatering av de strandnära läget kan dock ses som tämligen osannolik, då området både täcks av ett riksintresse, Biosfärsområde, strandskydd och dessutom inte innefattas av ett LIS-område i kommunens översiktsplan.

Slutsats

Allemansrätten och strandskyddet grundar sig båda i Fritidsutredningen, presenterad 1940 vars syfte var att kartlägga och möjliggöra för allmänhetens friluftsliv. Allemansrätten, åtminstone den mer moderna tappningen av den ger allmänheten rätt att färdas och vistas på icke-offentliga marker. Strandskyddslagen vars ena syfte är att enligt Allemansrätten trygga allmänhetens tillgång på strandområden. Både Allemansrätten och strandskyddet hänger således ihop.

Trots principernas släktskap kommer de ibland i kollision. Strandskyddet är ungt i jämförelse med Allemansrätten och kontrasten mellan lag och rättighet kan skapa obalans. Detta speciellt när den yngre Strandskyddslagen grundar sig på den äldre Allemansrättens rättigheter. Men det finns också samverkansområden, något som återigen påminner om Fritidsutredningens syfte, gemensamt för båda principerna. Dessa samverkansområden är inte att förkasta.

Så vilka konflikter och samverkansmöjligheter uppstår i mötet mellan strandskydd och Allemansrätt gällande den strandnära rekreationen? Främst handlar konflikterna om ett felaktigt bruk av Allemansrätten vilket grundar sig på okunskap, gällande strandskyddet handlar det oftare om en konflikt i hur marken ska fördelas och vem den ska tillägnas. Däremot finns det ett tydligt samverkansområde, nämligen båda principernas gemensamma syfte att tillgängliggöra natur för allmänhetens rekreativa behov. Detta är ett stort och betydelsefullt samverkansområde då det också står klart att rekreation, speciellt utförd i naturen är mycket viktigt för människans välbefinnande och i flera forskningsrapporter visat sig haft gott resultat. Naturen är med tanke på den alltmer stressade vardagen viktigare än någonsin.

I fallet Filsbäck finns det goda möjligheter att skapa ett framtida rekreationsområde som tillgodoser behovet av rekreation för bostadsortens samt delar av Lidköpings invånare. Då kommunen också uttalat att området inte riskerar att påverka det riksintresse som området innefattas av. I samband med att områdets besöksantal kan förväntas öka finns dock en risk för att området kan komma att slitits. De två samverkansområdena är relativt givna i sammanhanget men ska inte förkastas. Beroende på hur konflikterna skulle kunna utvecklas kan samverkansmöjligheterna hotas, vilket kan äventyra den strandnära rekreationen i grunden.

Avslutande reflektion

Genom detta arbete har jag tillgodosett mig värdefull kunskap om Allemansrätten och strandskyddet, något som jag tar med mig inför kommande arbetsliv. Detta gäller även rekreation och dess positiva effekter på människors hälsa och jag ser fram emot att vara en del av att planera framtidens rekreationsområden för att på bästa sätt. Att strandskyddet och Allemansrätten har så mycket gemensamt var något jag inte var medveten om innan. Jag har därför fått större förståelse för de olika principerna och hur de kan påverka möjligheten till strandnära rekreation och hoppas att andra som tar del av rapporten också får det. Samtidigt har nya insikter och tankar väckts. Framtida forskning där det undersöks hur de strandnära rekreationsområdena har påverkats över tid i relation till Strandskyddslagens utveckling vore önskvärt för att få en uppfattning om dessa områden har förändrats över tid samt hur de har utvecklats. Detta för att till exempel avgöra hur dagens områden ska förvaltas och utvecklas både skötselmässigt och planeringsmässigt. Mer undersökningar gällande befolkningens kunskap om Allemansrätten och hur den tillämpas vore också önskvärt för att kunna ta fram och rikta information så att dess budskap kan bli mer välkänt.

Metoden som använts i rapporten är en litteraturstudie, med tillhörande exempelfall. Vid litteraturstudier används endast vetenskapliga texter, vilket kan ha gjort faktan ensidig. Flera metoder kombinerat med litteraturstudien kunde ha gjort faktan mer verklighetsförankrad. Exempel på kompletterande metoder kan vara intervjuer, fler exempelfall eller platsbesök. Vid litteraturstudier är det också viktigt att hitta kvalitativa artiklar. Utgångspunkten har därför varit att söka kvantitativt för att hitta kvaliteterna, och eftersom det är jag som författare som gör den bedömningen kan detta ha påverkat sök- och faktaresultatet. Även de sökord som användes samt de valda databaserna kan ha påverkat utfallet av de artiklar som presenterats. Gällande fallet Filsbäck hade ett annat tillvägagångssätt kunnat ge en mer uttömmande analys, till exempel genom intervjuer eller platsbesök. Det valda tillvägagångssättet beror till största del på hur långt planprocessen i området har kommit, samt att jag personligen inte kunnat vara på plats. En analys där endast områdets eventuella framtid diskuteras är därför den enda som är gjord.

Avslutningsvis spelar både Allemansrätten och strandskyddet en signifikant roll i att skapandet och förvaltandet av rekreationsmöjligheter, då de båda värnar om allmänhetens tillgång till natur. En helhetsbild där den strandnära rekreationen vägs in vid planerad exploatering är viktig för att göra en rättvis bedömning av områdets potential och möta människors behov av återhämtning, såväl nu som i framtiden.

Källförteckning

- Ahlström, I (2008). *Allt om allemansrätten, ett svenskt kulturarv*. Hilmas Förlag: Solna. ISBN: 978-91-976283-1-0
- Baur, J. (2018) Urban green spaces, recreation and spiritual experiences, *Leisure/Loisir*, 42:2, 205-229, <https://doi.org/10.1080/14927713.2018.1449131>
- Bengtsson, B. (2004). *Allemansrätten – vad säger lagen?* Stockholm: Naturvårdsverket
- Bergelin, J (2010). *Allemansrätt och skydd av områden*. Lunds Universitet. Juridiska fakulteten (Examensarbete HT 2010).
- Bjelke, U & Sundberg, S. (red.) 2014. Sötvattensstränder som livsmiljö - rödlistade arter, biologisk mångfald och naturvård. ArtDatabanken Rapporterar 15. ArtDatabanken SLU, Uppsala
- Boverket, Naturvårdsverket (2010-06). *Strandskydd. En skrift om det nya strandskyddet*. Stockholm: CM Gruppen. Boverket, Naturvårdsverket 2010:06.
- Boverket, Naturvårdsverket. (Handbok 2009:04). Utgåva 2. *Strandskydd - en vägledning för planering och prövning*. Boverket, Naturvårdsverket 2009:04
- Colby, K. (1988). Public access to private land – Allemansrätt in Sweden. *Landscape and Urban Planning*, 15(3), 253-264
- Hartig, T., Evans G.W., Jamner, L.D., Davis, D.S. & Gärling, T. (2003). Tracking restoration in natural and urban field settings. *Journal of Environmental Psychology*, 23:109-123.
- Hesser, A (2017). Markägare bröt mot Allemansrätten. *Corren*, 21 Augusti. Tillgänglig: <http://www.corren.se/nyheter/kinda/markagare-brot-mot-allemansratten-om4778213.aspx> [2018-05-11]
- Horney, N (1936). Planhushållning med naturen, *Byggmästaren* vol. 19, ss. 234-241.
- Håll Sverige Rent (2018). *Outdoor Access Rights – Allemansrätten*. Tillgänglig: <http://www.hsr.se/var-radd-om-din-arena/other-languages> [2018-04-26].
- Kabisch, N., Strohbach, M., Haase, D. & Kronenberg, J. (2016). Urban green space availability in European cities. *Ecological Indicators*, 70, 586-596.
- Kainz Rognerud, K. (2012). Skärpning blev uppluckring. *SVT Nyheter*. 4 november. Tillgänglig: <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/fler-dispenser-fran-strandskyddet> [2018-05-10]
- Kaplan, S. (2001). Meditation, Restoration, and the Management of Mental Fatigue. *Environment and Behavior*, 33(4), 480-506.
- Kaplan, S. (1995). The restorative benefits of nature: Toward an integrative framework. *Journal of Environmental Psychology*, 15(3), 169-182.
- Lidköpings kommun (2017). *Program för detaljplan, Filsbäck - Truve/Svanvik*. Lidköping: Samhällsbyggnad, Plan-trafik. (Godkännandehandling, Dnr: SBN 2015/453)
- Lindman, G. & Pählman, G. (1936). "Skärgårdsproblemet" *Byggmästaren* vol. 20, ss. 251-262.
- Miljöbalk (1998:808)
- Miljödepartementet, 1991. Hur mår Sverige? - en rapport om miljösituationen, Bilaga A till regeringens proposition 1990/91 :90.
- Millward, H. (1993). Public access in the West European countryside: A comparative survey. Department of Geography, Saint Mary's University, Canada. *Journal of Rural Studies*, 9(1), 39-51.
- Naturskyddsföreningen (2018). *Mer än 100 år av envis kamp*. Tillgänglig: <https://www.naturskyddsforeningen.se/om/var-historia> [2018-05-02].
- Naturvårdsverket (2018). *Allemansrätten på andra språk*. Tillgänglig: <https://www.naturvardsverket.se/Var-natur/Allemansratten/Allemansratten-pa-andra-sprak/> [2018-04-26].

- Nyheter P4 Jämtland* (2018). Åtalas för stöld av fönsterlav – plockade utan markägarens tillstånd. [Radioprogram]. Producent: Michael Ragnarsson. Sveriges Radio, P4 Jämtland 23 januari. Tillgänglig: <https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=78&artikel=6868479> [2018-04-25].
- Nyheter P4 Jämtland* (2005). Två anhållna för stöld av mossor värd 50 000. [Radioprogram]. Producent: Michael Ragnarsson. Sveriges Radio, P4 Jämtland 15 juni. Tillgänglig: <https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=78&artikel=639797> [2018-04-25].
- Ottosson, Å. & Ottosson, M. (2013). *Lugn av naturen*. Karlstad: Votum.
- Pálsdóttir, A.M., Stigsdotter, U.K., Persson, D., Thorpert, P. & Grahn, P. (2018). The qualities of natural environments that support the rehabilitation process of individuals with stress-related mental disorder in nature-based rehabilitation. *Urban Forestry & Urban Greening*, 29, 312-321.
- Regeringsformen (1974:152)
- Robild, E. (2017). *När själen får grönska*. Stockholm: Bonnier Fakta.
- Rydhsagen, M. (2017). Markägaren Magnus är trött på kanotturisterna. *Expressen*, 28 maj. Tillgänglig: <https://www.expressen.se/kvallsporten/markagaren-magnus-ar-trott-pa-kanotturisterna/> [2018-05-09]
- SCB. 2011b. MI 50 SM 1102. *Bebyggelsepåverkad kust och strand*
- Segrell, B (1995). *Den attraktiva kusten. Synsätt, konflikter och landskapsnyttjande*. (Diss.) Linköping: Linköpings universitet. Motala: Kanaltryckeriet.
- SFS (1998:808)
- Svenska Akademien. (2015). *Svenska akademins ordlista över svenska språket*. Fjortonde upplagan, första tryckningen. Stockholm: Nordstedts.
- Sveriges nationalparker (2018). *Om Sveriges nationalparker: Historia*. Tillgänglig: <http://www.sverigesnationalparker.se/om-sveriges-nationalparker/historia/> [2018-04-06].
- Sveriges riksdag (2018). Motioner i andra kammaren, nr 165. Motion 1936:165. (Stockholm: Sveriges riksdag, 1936:01)
- Sveriges riksdag (2018). Motioner i första kammaren, nr 294. Motion 1936:294. (Stockholm: Sveriges riksdag, 1936:01)
- Sveriges riksdag (2018). Proposition, nr 223. Proposition 1950:223. (Stockholm: Sveriges riksdag, 1936:01)
- Sveriges riksdag (2018). Proposition 2008/09:119. Strandskyddet och utvecklingen av strandskyddet. (Stockholm: Sveriges riksdag 2009:02)
- Sandell, K. (2011). *Allemansrätten och dess framtid* (Rapport / Naturvårdsverket). Stockholm: Naturvårdsverket. Tillgänglig <http://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer6400/978-91-620-6470-9.pdf> [2018-21-04]
- Ulrich, R. (1986). Human responses to vegetation and landscapes. *Landscape and Urban Planning*, 13(C), 29-44.
- Ulrich, R. (1984). View through a Window May Influence Recovery from Surgery. *Science*, 224 (4647), 420-421.
- Vetandets Värld* (2018). Kampen mot den skadliga stressen. [Radioprogram]. Producent: Peter Normark. Sveriges Radio, P1 16 april. Tillgänglig: <https://sverigesradio.se/vetandetsvarld> [2018-04-21].
- Visit Sweden (2017). *About the right to access Swedish nature*. Tillgänglig: <https://visitsweden.com/about-the-right-of-public-access/> [2018-04-26].

Statens offentliga utredningar (SOU)

SOU 1940:12. *Betänkande med utredning och förslag angående inrättande av fritidsreservat för städernas och de tätbebyggda samhällenas befolkning.* Socialdepartementet.

SOU 1951:40. *Förslag till lagstiftning om förbud mot bebyggelse m.m. inom vissa strandområden.* Justitiedepartementet.

SOU 2015:108. *Strandskyddet i praktiken*

Slutrapport från Strandskyddsdelegationen nationell arena för samverkan.

Strandskyddsdelegationen.

Svensk författningssamling (SFS)

SFS 1952:382. *Strandlagen.*

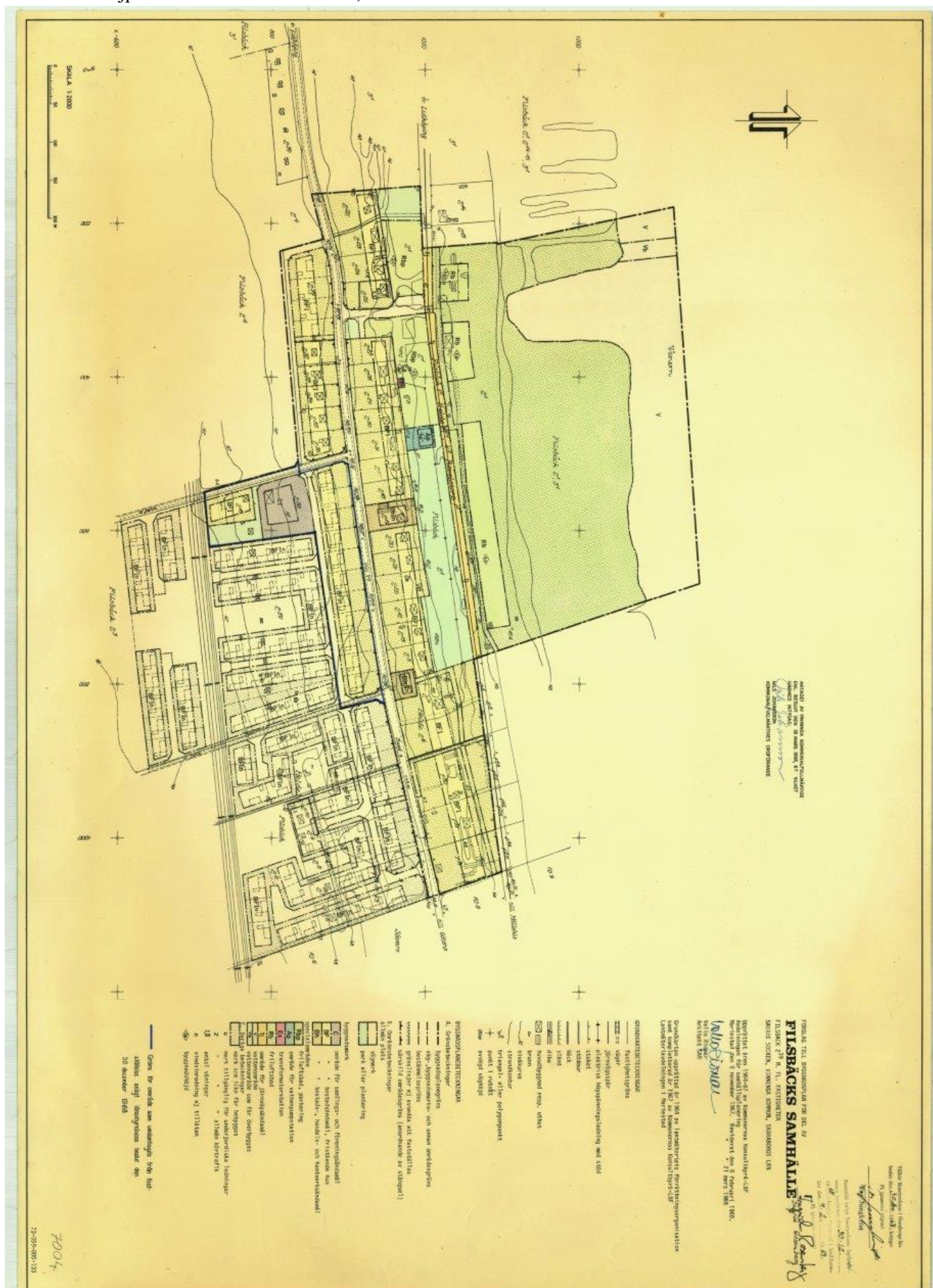
SFS 1964:822. *Naturvårdslagen.*

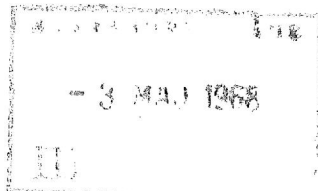
SFS 1974:1025. *Lag om ändring i naturvårdslagen (1964:822).*

SFS 1994:854. *Lag om ändring i naturvårdslagen (1964:822).*

SFS 1998:808. *Lag om ändring i naturvårdslagen (1964:822).*

1. Detaljplan över Filsbäcksområdet, 1968.

Förslag till byggnadsplan för del av
FILSBÄCKS SAMHÄLLE
Filsbäck 2³⁹ m.fl. fastigheter
Säware socken, Vinninga kommun, Skaraborgs län.
Litt.: 130-73-059-005.

B E S K R I V N I N G

Planområdets läge och omfattning

Den centrala delen av tätbebyggelsen i Filsbäck har av kommunen ansetts vara i behov av detaljplanering. Planförslaget omfattar c:a 33 ha.

Befintliga förhållanden

Gällande planer

Inom planområdet gäller utomplansbestämmelser fastställda av länsstyrelsen den 20 maj 1964.

Terräng

Terrängens lutning är obetydlig. Den obebyggda marken är åker.

Bebyggelse

Både helårsbosättning och fritidsbebyggelse förekommer inom Filsbäck. Föreliggande planförslag upptar helårsbebyggelseområdet.

Ägoförhållanden

Den obebyggda marken är i kommunal ägo. De bebyggda tomtplatserna är privata, liksom badplatsen vid Vätern.

Planförslaget

Planutformningen är konventionell.

Bebyggelse

Enbart småhusbebyggelse har föreslagits i nyexploateringsområdet. Föreslagna huslägen har illustrerats.

Trafik

Länsvägens sträckning genom området skapar problem i form av buller, damm och olycksfallsrisker. Särskilt med tanke på tomtutfarterna förordas att vägen får ett nytt läge söder om bebyggelsen.

Parkering

All parkering för bostadsbebyggelsen förutsättes ske på tomtmark. Badets parkering sker lämpligast vid infarten söder om järnvägen.

Tekniska utredningar

Vatten och avlopp

utredes av Ingenjörbyrån VIAK AB, Jönköping.

Grundkarta

Grundkartan har upprättats av Lantmäteriets förrättningsorganisation år 1964 samt kompletterats av Kommunernas Konsultbyrå - LBF år 1967.

Samråd

Samråd under planarbetets gång har ägt rum med samarbetsnämnden för Lidköpingsblocket, länssarkitekten, vägförvaltningen, länsingenjören, överlantmätaren, Statens vattenfallsverk, Gullspångs Kraft AB, televerket, distriktslantmätaren, länsläkaren samt kommunala nämnder.

Mariestad den 9 november 1967 Reviderat den 8 februari 1968
KOMMUNERNAS KONSULTBYRÅ - LBF

Avdelningen för samhällsplanering

Nils Johansson
Veli Riimar
Arkitekt SAR

Ovanstående beskrivning har av Vinninga kommunalfullmäktige godkänts den 28 mars 1968, § 7, vilket härmed intygas:

Nils Johansson
Nils Johansson
kommunalfullmäktiges ordförande.

Tillhör länsstyrelsens i Skaraborgs län
beslut den 30 dec 1968; betygar

På tjänstens vägnar

Tor Jungkvist
Tor Jungkvist

- 3 MAR 1968

Förslag till byggnadsplan för del av
FILSBÄCKS SAMHÄLLE
Filsbäck 2³⁹ m.fl. fastigheter
Säware socken, Vinninga kommun, Skaraborgs län.
Litt: 130-73-059-005.

BYGGNADSPLANE BESTÄMMELSER

§ 1

BYGGNADSPLANEOMRÅDETS ANVÄNDNING

Mem. 1 Byggnadsmark

- a) Med C betecknat område får användas endast för samlings- och föreningslokaler och därmed samhörigt ändamål.
- b) Med B betecknat område får användas endast för bostadsändamål.
- c) Med Bh betecknat område får användas endast för bostadsändamål och, där så provas lämpligt, för handels- och hantverksändamål.

Mem. 2 Specialområden

- a) Med Ap betecknat område får användas endast för vattenpumpstation.
- b) Med Es betecknat område får användas endast för transformatorstation och därmed samhörigt ändamål.
- c) Med Rb betecknat område får användas endast för friluftsbad och därmed samhörigt ändamål.
- d) Med Rbp betecknat område får användas endast för parkeringsplats för friluftsbad och därmed samhörigt ändamål.
- e) Med Tj betecknat område får användas endast för järnvägs trafik och därmed samhörigt ändamål.
- f) Med V betecknat område skall utgöra vattenområde som icke får utfyllas eller överbyggas.
- g) Med Vb betecknat område skall utgöra vattenområde som icke får utfyllas eller överbyggas i annan mån än som erfordras för brygger eller dylikt.

§ 2

MARK SOM ICKE FÅR BEBYGGAS

Med punktprickning betecknad mark får icke bebyggas.

§ 3

SÄRSKILDA FÖRESKRIFTER ANGÅENDE OMRÅDEN FÖR LEDNINGAR OCH FÖR ALLMÄN TRAFIK

Mom. 1 Å med u betecknad mark få icke vidtagas anordningar som hindra framdragande eller underhåll av underjordiska allmänna ledningar.

Mom. 2 Med z betecknad del av järnvägsområde skall hållas tillgänglig för allmän körtrafik.

§ 4

BYGGNADSSÄTT

Med F betecknat område får bebyggas endast med hus som uppföras fristående.

§ 5

BEBYGGELSENS OMFATTNING

Mom. 1 Å tomtplats som omfattar med F betecknat område får endast en huvudbyggnad och ett uthus uppföras. Med uthus förstås här även med huvudbyggnad sammanbyggd garage- och förrådsdel.

Mom. 2 Å tomtplats som omfattar med F betecknat område får högst 250 m² bebyggas.

Mom. 3 Av tomtplats som omfattar med C eller h betecknat område får högst en fjärdedel bebyggas.

§ 6

VÅNINGSENTAL

Mom. 1 Å med I ^{eller} ~~och~~ II betecknat område får byggnad uppföras med respektive högst en och två våningar.

Mom. 2 Där våningsantal ej finnes angivet, får byggnad uppföras med det antal våningar som bestämmelserna angående byggnads höjd möjliggöra. Dock får vindsinredning icke förekomma ovan ett plan beläget på den för byggnaden tillåtna största höjden.

Mom. 3 Å med n betecknat område får vind icke inredas.

§ 7

BYGGNADS HÖJD

Mom. 1 Å med I eller II betecknat område får byggnad icke uppföras till större höjd än respektive 4,0 ^{och} ~~eller~~ 6,5 meter.

Mom. 2 Å med siffra i romb betecknat område får byggnad uppföras till högst den höjd i meter som siffran angiver.

Mom. 3 Uthus får icke uppföras till större höjd än 2,5 meter. Med uthus förstås här även med huvudbyggnad sammanbyggd garage- och förrådsdel.

§ 8

TAKLUTNING

Å med n betecknat område får tak givas en lutning mot horisontalplanet av högst 25°.

§ 9

ANORDNANDE AV STÄNGSEL I VISST FALL

I kvarters- eller annan områdesgräns, som betecknats med fyllda trianglar, skall med hänsyn till trafiksäkerheten fastighet förses med stängsel var ej får anordnas öppning som medgiver utfart eller annan utgång mot väg eller allmän plats. Befrielse från här angiven skyldighet att anordna stängsel må dock medgivas beträffande fastighet från vilken med hänsyn till dess höjdläge eller andra omständigheter utfart ej kan väntas äga rum ävensom fastighet vars behov av utfart icke kan på annat sätt behöri-

gen tillgodoses.

Mariestad den 9 november 1967

Reviderat den 8 februari 1968

KOMMUNERNAS KONSULTBYRÅ - LBF

Reviderat den 21 mars 1968

Avdelningen för samhällsplanering

Vello Riomar
Vello Riomar

Arkitekt SAR

Ovanstående byggnadsplanebestämmelser har godkänts
av Vinninga kommunalfullmäktige den 28 mars 1968, § 7,
vilket härmed intygas:

Nils Johansson
Nils Johansson

kommunalfullmäktiges ordförande.

Tillhör länsstyrelsens i Skaraborgs län

beslut den 30 dec 1968; betygar

På tjänstens vägnar:

Per Jungkvist
Per Jungkvist